

اهمیت تدوین پیوست خانواده در قوانین و طرح‌های کلان فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کشور

محمد اسحاقی^۱

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۴/۲۴

زهرا کوهساری^۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۰۷/۱۳

چکیده

پیوست خانواده به عنوان مفهومی جدید در بحث مهندسی فرهنگی کشور، ابزاری است برای ایجاد پیوند بین مدیریت راهبردی و مدیریت اجرایی در طرح‌های کلان ملی و بررسی شاخصه‌ها، سیاست‌ها و روش‌ها و سهم تاثیرگذاری کلیه طرح‌ها و برنامه‌های ملی بر نهاد خانواده. در واقع موضوع «پیوست خانواده» به معنای بررسی آثار متقابل هر فعالیت بزرگ اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بر نظام خانواده می‌باشد. مبحثی بسیار مهم، حیاتی و تعیین کننده که در مسیر دستیابی به اهداف کلان کشور پیشرفت و تعالی همه جانبه آن می‌باشد که اولین بار - در کشور ما - با عنوان مهندسی فرهنگی کشور توسط مقام معظم رهبری به عنوان یکی از وظایف مهم شورای عالی انقلاب فرهنگی مطرح شد. پیوست خانواده در واقع تسهیل کننده‌ای کار آمد، تاثیرگذار و حائز اهمیت در تحقق اهداف این نقشه جامع خواهد بود.

کلید واژه: خانواده، پیوست خانواده، تهدیدها و فرصت‌ها، مهندسی فرهنگی، پیوست فرهنگی.

مقدمه

نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، طلیعه عصری جدیدی از عدالت و پیشرفت در همه عرصه‌های زندگی فردی و اجتماعی در کشور ما از جمله حوزه زنان و خانواده می‌باشد و مسیر رو به رشد و تعالی را در همه ابعاد پیش روی جامعه گذاشته است. نظام اسلامی، نظامی است که قصد اجرای تمام احکام و موازین اسلامی را به صورت کامل دارد. این نظام، مایه سعادت انسان و سربلندی ملت و کشور و مایه آبادی منطقه زیست و شادی محیط زندگی و نیز استحکام خانواده و اصلاح روابط اجتماعی میان مردم و خلاصه مایه‌ی خوشبختی زندگی مادی و معنوی انسانهاست. در بیانات مقام معظم رهبری نقشه راه کلان نظام در حوزه زنان و خانواده به صورت روشن بیان شده است. از منظر ایشان: "مسئله زن و خانواده از مسائل درجه یک کشور است."، "در نظام جمهوری اسلامی مسئله خانواده، مسئله بسیار مهمی است؛ پایه اصلی در جامعه است، سلول اصلی در جامعه است اگر سالم شد، یعنی بدن سالم است. جامعه اسلامی، بدون بهره‌مندی کشور از نهاد خانواده سالم، سرزنده و بانشاط، اصلاً امکان ندارد پیشرفت کند، مخصوصاً در زمینه‌های فرهنگی و البته در زمینه‌های غیر فرهنگی، بدون خانواده‌های خوب، امکان پیشرفت نیست. پس خانواده لازم است." همچنین در مورد زن نیز فرموده‌اند: "ملت ایران امروز به برکت انقلاب قادر گشته است که نظرگاه جدیدی در باب زن و ارزش‌های او ارائه کند و طراز نوینی از زن برجسته و والا بیافریند"، "به برکت انقلاب، زن ایرانی در راه بسیار خوبی افتاد. امروز، زن ایرانی می‌تواند در میدان علم وارد بشود و مدارج علمی را طی کند؛ در حالی که دین و عفاف و تقوا و وقار و متانت و شخصیت و حرمت زن مسلمان را هم حفظ کرده باشد". با این وجود به تعبیر ایشان: "زن در جامعه ایرانی ما، نه از لحاظ حقوق اجتماعی، نه از لحاظ تمکن و قدرت تصرف فردی،

نه از لحاظ قوانینی که به اینها ارتباط پیدا می‌کند، هنوز در آن حد و سطحی که اسلام خواسته است، قرار ندارد" و این مسیر پر افتخار، سرآغاز یک حرکت بزرگ برای ساخت جامعه‌ای الگو و الهی است. "به تعبیر معظم له: "ما می‌توانیم همین ایران امروز خودمان را با یک تلاش متراکم و مومنانه و با برنامه صحیح، بعد از چند سال به کشوری که بسیاری از کمبودها و نقایص امروز را نداشته باشد، تبدیل کنیم، تا الگویی برای جوامع و کشورهای دیگر بشود، در علم، در فرهنگ، در سیاست و در همه چیز، زن باید پرورش اسلامی پیدا کند؛ در میدان‌های اجتماعی و اقتصادی و سیاسی و همه جا برود و پیشتاز باشد؛ اما در مسائل شهوانی و جنسی، ملعبه دست این و آن نشود".

بر این اساس و در چارچوب اهتمام نظام مقدس جمهوری اسلامی برای حل مسائل جامعه در موضوع زن و خانواده و تاکید بر خانواده محوری در کلیه برنامه‌های فرهنگی- اجتماعی و اقتصادی و در راستای اجرایی شدن فرامین رهبر فرزانه و معظم انقلاب اسلامی و تحقق اهداف والای نقشه جامع مهندسی فرهنگی کشور و اتخاذ تصمیمات بنیادین جهت تدوین و تنظیم صحیح فرم پیوست خانواده در ادامه به چرایی و اهمیت وجود چنین الگویی در برنامه و طرح‌های کلان کشور علی‌الخصوص در حوزه تکوین خانواده خواهیم پرداخت. همان‌گونه که می‌دانیم انسان موجودی اجتماعی است و خانواده به عنوان دیرپاترین نهاد اجتماعی و تاثیر گذارترین نهاد بر روی افراد می‌باشد. از این رو توجه به هر آنچه که موجبات تزلزل و سست شدن نهاد خانواده را به دنبال دارد و همچنین رفع موانع موجود بر سر راه رشد کیفی و تعالی این نهاد موثر از اهم وظایف و اقدامات هر جامعه مدنی است.

با توجه به اینکه هرگونه برنامه‌ریزی در سطوح کلان کشور چه در زمینه فرهنگی و چه در سایر زمینه‌ها از جمله اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و نظامی و

امنیتی تاثیر مستقیم بر خانواده دارد و این تاثیرات گاهی منجر به پیامدهای منفی برای خانواده می‌گردد لذا لازم است در هنگام تدوین برنامه‌های مختلف ملی در سطح کلان و برنامه‌های توسعه برای جلوگیری از آثار منفی آن بر نهاد خانواده و کنترل اثرات نامطلوب بکوشیم. در راستای اجرایی نمودن سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه، تقویت نقش خانواده و صیانت از جایگاه آن و توجه ویژه به بانوان و جوانان امری مهم و حیاتی به شمار می‌رود. در این راستا:

الف- تحکیم بنیان خانواده و پاسداری از قداست و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی،

ب- تسهیل در ازدواج به هنگام و آگاهانه جوانان با رفع موانع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی،

پ- اصلاح الگوی مشارکت اجتماعی بانوان براساس مبانی اسلامی- ایرانی،

ت- تامین نیازهای اساسی ویژه مسکن، اشتغال، آموزش و بهداشت خانواده،

ث- فراهم کردن محیط رشد همه جانبه جوانان به ویژه در راه و رسم زندگی، مهارت‌های شغلی، مشارکت‌های اجتماعی و فعالیت‌های علمی،

ج- ایجاد فرصت‌های رشد و تعالی و ارتقای جایگاه جوانان در مدیریت‌های فرهنگی- اجتماعی، اقتصادی و سیاسی از اهمیت والایی برخوردار است. از این‌رو از همه طراحان و مجریان طرح‌ها و برنامه‌های کلان ملی انتظار می‌رود در کلیه طرح‌ها و پروژه‌های خود موارد فوق را مطمع نظر قرار داده و در اجرای صحیح و همه جانبه آن بکوشند.

به بیان دیگر انجام امور و فعالیت‌هایی که راه را برای تقویت هر چه بیشتر و بهتر نهاد خانواده و حفظ و صیانت از آن هموار می‌کند لازم و ضروری به نظر می‌رسد. در واقع تبیین چیستی و چرایی پیوست خانواده که موضوع اصلی مقاله حاضر است از این‌رو از اهمیت فراوانی برخوردار است که ضمن ریشه‌دار و

عملیاتی بودن آن در نقشه مهندسی فرهنگی کشور از برنامه‌های مهم و در دستور کار شورای عالی انقلاب فرهنگی بوده و همچنین ابزاری برای شناسایی خلاءهای حقوقی و قانونی موجود در حوزه خانواده و متمیم آن با هدف حفظ تعادل آن است. همچنین شاکله‌ای با هدف بازنمایی یک الگوی واقعیت‌گرا و متعادل برای تعالی و تقویت خانواده و اهرمی برای پیوند نظری و اجرایی با برنامه‌های توسعه کشور به منظور تقویت نهاد خانواده و بهینه‌سازی کارکردهای آن براساس الگوی اسلامی می‌باشد. از جمله کارکردهای پیوست خانواده، پیش بردگی و صورت‌بندی حرکت خانواده با لحاظ نمودن آرمان‌گرایی در اسلام و گرایش به سمت قله‌ها و آرمان‌ها و همچنین بازدارندگی و ظرفیت‌سازی در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای تجهیز خانواده و اجتماع به آگاهی، رشد، معرفت و هوشیاری در مقابل تعدی‌ها و آسیب‌هاست.

پاسخ به این نیاز پس از طرح مبحث «مهندسی فرهنگی» در سال ۸۳ (بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۳) توسط مقام معظم رهبری باب جدیدی از نگاه فرهنگی و ارزشی به امور کلان کشور و به تبع آن نگاه صحیح و بنیادین به خانواده در کلیه طرح‌ها و پروژه‌های ملی به روی همه ما گشود که پاسخ به این نیاز را نیز در دل خود داشت. در سال ۸۵ زمانی که ایشان به‌طور مستقیم و مشخص، خطاب به اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، به تهیه «پیوست» برای کلیه طرح‌های مهم در کشور اشاره نمودند (بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۵) و در ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه در تاریخ ۸۷/۱۰/۲۱ به آن تأکید و رئیس‌جمهور وقت جناب آقای دکتر احمدی نژاد را موظف به اجرای آن نمودند؛ در حقیقت به پاسخ دقیق نیازی رسیدیم که سال‌ها ذهن‌داعیه‌داران عرصه حمایت از حقوق خانواده را مشغول

کرده بود و از مهم‌ترین دغدغه‌های دلسوزان فرهنگی و مسئولان حوزه زنان و خانواده در جامعه محسوب می‌شد.

برای بیان جایگاه اصلی «پیوست خانواده» باید گفت، اگر بپذیریم که «مهندسی فرهنگی» عبارت است از: "هماهنگ کردن بازخوردهای فرهنگی کلیه فعالیت‌های اقتصادی، سیاسی، قضائی، انتظامی، اداری و ... با اهداف فرهنگی کلان جامعه" و برای عملی کردن و اجرای آن پیگیر و مصر باشیم؛ قطعاً تأیید می‌شود که این معنا جز با پیش‌بینی ابزاری به نام «پیوست فرهنگی» عملی نخواهد شد. در این راستا بررسی و کنترل دقیق، همه جانبه و مبسوط تأثیرات فرهنگی اجرای طرح‌ها و برنامه‌های کلان بر نهاد خانواده از جمله مهم‌ترین دستاوردها و رسالت عظیم پیوست فرهنگی خواهد بود.

در حقیقت بحث «پیوست خانواده» مبحثی است که اجرائی شدن آن می‌تواند تأثیر بسزائی در رفع خلاءهای موجود درحوزه فرهنگ و خانواده داشته باشد. ارائه «پیوست خانواده» برای طرح‌های مهم، به معنی توجیه فرهنگی - اجتماعی انواع طرح‌های مهم و یا "بررسی تأثیرات متقابل هر فعالیت بزرگ اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بر خانواده و به تبع نظام به هم پیوسته اعتقادات، ارزش‌ها و گرایشات مردم یک جامعه - که همان هسته مرکزی فرهنگ است - می‌باشد".

به بیان دیگر پیوست خانواده از مفاهیم جدیدی است که به دنبال واژگان راهبردی از جمله «مهندسی فرهنگی» و «پیوست فرهنگی» توسط مقام معظم رهبری در تاریخ ۸۶/۹/۱۷ طرح گردید و علاوه بر اینکه موضوع مراکز عمده سیاست‌گذاری قرار گرفته، اذهان بسیاری از مراکز علمی و تحقیقاتی و پژوهشگران را نیز به خود معطوف نموده است. وجه مشترک برداشت‌های گوناگون از پیوست خانواده، توجه به بعد عملیاتی و تأثیرگذاری این موضوع در

مدیریت فرهنگی و مدیریت پروژه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و ... کشور است.

پیوست خانواده به عنوان ابزاری کارساز، پیوند مدیریت راهبردی با مدیریت اجرایی کشور را با محوریت میزان تاثیرگذاری آن بر نهاد مقدس و مهم خانواده فراهم می‌سازد و تمام لایه‌ها و ابعاد اقتصادی، فرهنگی و سیاسی کشور از این پس بدون وجود پیوست خانواده قابلیت اجرا نخواهند داشت.

برای اجرای بحث «پیوست خانواده» به مشاورانی نیاز است که بتوانند توجیه فرهنگی طرح‌های مختلف را در فاز صفر پروژه‌ها بر نهاد خانواده-های جامعه هدف و سایر خانواده‌های جامعه تهیه نمایند. شاخص‌ها و نکاتی که باید در تهیه پیوست خانواده رعایت شود، شکل (فرمت) کلی پیوست، شیوه ارزیابی و رد یا تأیید پیوست خانواده در طرح و مسائل دیگری از این دست، از جمله ابهاماتی است که در پیش‌نویس آئین‌نامه‌ها به آنها توجه خواهد شد.

در ادامه تکمیل این مباحث در تاریخ ۱۳۸۶/۹/۱۷ و در دیدار دیگر اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی با رهبرانقلاب، ایشان برای شکل‌گیری سندهای پیوست فرهنگی برای تمام پروژه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دستور دادند: "در طرح‌هایی که در کشور تنظیم می‌شود ... طرح‌های اقتصادی، طرح‌های پولی و مالی، طرح‌های عمرانی، حتماً یک پیوست فرهنگی داشته باشند که آن پیوست مصوبه شورا است و همه ملزم باشند که به آن عمل کنند و آن را لازم‌الاجرا بشمارند" (رضائی، ۱۳۸۹).

چنین امری در حوزه خانواده هم طرح شده و بنابر آن شد تا با الهام از فرامین معظم‌له در طرح‌هایی که در کشور تنظیم می‌شود، یعنی کلیه طرح‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی حتماً یک پیوست خانواده داشته باشند که آن

پیوست مصوبه شورا است و همه ملزم باشند که به آن عمل کنند و آن را لازم‌الاجرا بشمارند.

اگر بخواهیم رابطه بین بحث «پیوست خانواده در ذیل پیوست فرهنگی» را با سایر موضوعات نامبرده بیان کنیم و علت طرح آن را در این مباحث بررسی کنیم، باید بگوئیم که پیوست خانواده یکی از مهم‌ترین و حیاتی‌ترین ابزارها در مدیریت تأثیر و تأثرات بین نهاد خانواده و سایر ابعاد فرهنگی، اجتماعی سیاسی و اقتصادی محسوب می‌شود.

«پیوست خانواده» برای طرح‌ها و پروژه‌های مختلف اجرائی، با این پیش‌بینی مطرح شده است که هر طرح و پروژه فنی، اقتصادی، اجتماعی، قضائی و... در ذات خود با خانواده‌های آن جامعه تعامل دارد. در تعریف معنایی آن نیز می‌توان گفت: ارائه «پیوست خانواده» برای طرح‌های مهم به معنی «بررسی تأثیر متقابل هر فعالیت بزرگ اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بر نظام بهم پیوسته اعتقادات، ارزش‌ها و گرایشات مردم یک جامعه که همان هسته مرکزی فرهنگ است» می‌باشد (بنیانیان، ۱۳۸۷: ۱۳۵).

درواقع پیوست خانواده می‌کوشد با ارزیابی دقیق ابعاد برنامه‌های توسعه در کشور از ایجاد آثار منفی بر نهاد خانواده توسط طرح‌ها جلوگیری و اثرات و برکات مثبت هر طرح و برنامه ملی و کلان را پررنگ‌تر و با تاثیرات فرهنگی بیشتر بر نهاد خانواده مورد ارزیابی قرار دهد تا علاوه بر اثر بازدارندگی از خطرات و مضرات احتمالی هر طرح بر نهاد خانواده، طرح‌ها آثار مثبت و پیش‌برنده نیز بر خانواده داشته باشند.

درواقع موضوع پیوست خانواده، خسارت‌ها و پیامدهای منفی برنامه‌ها را در حوزه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و... بر خانواده بررسی می‌کند اگر این پیامدها منفی بود از اجرای آن جلوگیری می‌کند، اگر پیامدی به

همراه نداشت آن را اجرا می‌کنند و اگر اجرای آن لازم باشد و پیامدهایی نیز به همراه داشته باشد، از تاثیرات منفی آن با فراهم آوردن امکاناتی جلوگیری می‌کند. براساس این طرح، پس از اینکه پیامدهای مثبت و منفی طرح‌ها پیش‌بینی و برنامه‌ریزی آن تعیین گردید، کارشناسان به این نتیجه می‌رسند که اگر این طرح براساس رویدادهای پیش‌بینی شده به خانواده لطمه نزند و صلاحیت اجرا داشته باشد وارد فاز عملیاتی شود.

از این منظر بحث خانواده مورد بررسی است که می‌توان گفت هیچ طرح و پروژه‌ای در عرصه‌های مختلف وجود ندارد که بر خانواده تأثیر نداشته باشد. پس لازم است این راهکارها و پیامدها را قبل از اجرای طرح‌ها لحاظ کنیم و به طرح‌هایی مجوز دهیم که به سوی تحکیم خانواده جهت‌گیری داشته باشند و اگر طرحی در جهت تضعیف خانواده پیش رفت، از اجرای آن جلوگیری کنیم.

در حقیقت پیوست خانواده، آثار و پیامدهای پیش‌بینی شده در اجرای طرح‌ها و پروژه‌ها را کنترل می‌کند و بعد از اینکه پیش‌بینی انجام شد، راهکارهای جبران آثار و پیامدهای منفی آن لحاظ می‌شود و براساس مصوبه شورای عالی همه دستگاه‌ها موظف هستند هنگام تدوین طرح‌ها در کنار پیوست‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و... پیوست خانواده را نیز قرار دهند تا برای تصمیم‌گیری مورد ارزیابی قرار گیرد (مصاحبه دکتر محمد اسحاقی عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۴-۸-۹۱).

با اجرا و تصویب چنین طرحی مطمئناً تغییرات مثبتی در راستای تحکیم بنیان خانواده ایجاد می‌شود ولی به این شرط که طرح‌ها از مرحله تدوین تا اجرا با محوریت و اولویت خانواده مورد ارزیابی قرار گیرد. چراکه خانواده نهادی است که ارزش‌های ثابت و پایدار را بازتولید و آنها را درونی می‌کند و محل فرهنگ‌سازی است.

تهیه پیوست خانواده برای طرح‌های مهم، متضمن این است که در طراحی، ساخت، تهیه و تولید هر برنامه و فعالیتی، ابتدا جایگاهی ویژه و درخور شأن خانواده تعیین شود. همچنان که امروزه برای ساخت هر کارگاه، کارخانه و شرکت مجوز دستگاه‌های حفاظت محیط زیست و نیز دریافت مجوز استاندارد، به جهت تأیید کیفیت کالای تولید شده لازم است، باید کوشید به مکانیزمی که مقوله خانواده نیز در آن لحاظ شده باشد. تنها از این طریق است که می‌توانیم بگوئیم فرایند «مهندسی فرهنگی» به‌طور کامل و جامع اجرا شده است. نتیجه اینکه بر این اساس می‌توان اذعان کرد که بحث «مهندسی فرهنگی» و موضوع «پیوست فرهنگی» و در دل آن «پیوست خانواده» لازم و ملزوم یکدیگرند.

با توجه به کاربردی و بنیادی بودن پژوهش حاضر و با عنایت به هدف محقق درخصوص ارائه پیشنهاد و همکاری با دستگاه‌های متولی بحث زنان و خانواده در راستای تهیه و تنظیم سند پیوست خانواده اهداف زیر به عنوان اهداف کاربردی این پژوهش بیان می‌گردند:

- کمک به تدوین منطقی‌تر و کاربردی‌تر طرح «پیوست خانواده» توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی و ستاد ملی زن و خانواده،
- کمک به رفع نیازها و خلاءهای موجود در مسیر تحقق طرح «پیوست خانواده»،
- کمک به فراهم نمودن شرایط و الزامات مورد نیاز و ضروری برای تحقق طرح «پیوست خانواده» در ابعاد مختلف،
- اجرایی نمودن اهداف برنامه جامع مهندسی فرهنگی کشور در حوزه زنان و خانواده،

• کمک به تهیه و تدوین اصولی تر نظام نامه و الگوی تیپ پیوست خانواده توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی در حوزه زنان و خانواده از طریق بیان نظرات و تئوری های مختلف و موجود در این حوزه.

اهداف فرعی از اهداف کلی نشأت می گیرند و می توان آنها را «مسئله تفکیک شده» نیز نامید. محقق با این اهداف تصریح می کند که در تحقیق چه انجام می شود و چه انجام نمی شود. بر این اساس، اهداف فرعی در این تحقیق عبارتند از:

- بیان نواقص و موانع موجود بر سر تئوری های حاضر در بحث خانواده،
- تشریح تئوریک و نظری موضوع پیوست خانواده،
- ارائه نقاط ضعف و قوت نهاد خانواده در ایران و بیان فرصت ها و تهدیدهای پیش رو جهت تنظیم هر چه دقیق تر سند پیوست خانواده،
- بیان لزوم وجود پیوست خانواده در تمام طرح های کلان در چهار نظام فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی کشور،
- ایجاد ضمانت اجرایی هر چه بیشتر بر اساس رئوس پیوست خانواده در انجام کلیه طرح ها و برنامه ها.

روش

این پژوهش به مدد استفاده از شیوه کتابخانه ای سعی در کشف و رصد شاخص ها و اهداف خویش دارد. بدین منظور ابتدا به مطالعه مبانی نظری و پژوهش های مرتبط می پردازد.

نوع پژوهش با توجه به هدف، کاربردی است. پژوهش کاربردی، پژوهشی است که از نتایج حاصل از آن برای رفع نیازها و حل مشکلات استفاده می شود. بنابراین، هدف این نوع تحقیقات، کاربست نتایج (به کارگیری آنها) در حل مسائل و مشکلات خاص در جامعه می باشد (صفری شالی، ۱۳۸۸: ۶۰).

همچنین شیوه جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای بوده است، تا از این طریق به توصیف عینی، واقعی و منظور موضوعی الحاقی خویش دست یابیم. در این روش محقق به شناسایی چستی و چرایی موضوع پیوست خانواده و راهکارسنجی مناسب در جهت هر چه بهتر ارائه تعریفی درست و قابل‌الگو سازی در حوزه تدوین این سند راهبردی و مهم خواهد داشت.

این روش مشتمل بر بازخوانی پژوهش محور قوانین، ساختارها، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی مرتبط با حوزه پیوست خانواده است.

به منظور گردآوری اطلاعات، تمام منابع موجود در ارتباط با "پیوست فرهنگی" و "پیوست خانواده" و "موضوع پیوست‌نگاری" از طریق ارتباط با دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، فرهنگستان علوم اسلامی قم، معاونت نیروی انسانی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری و ستاد ملی زن و خانواده و جستجو در سایت‌های کتابخانه ملی ایران، ایران داک، حوزه نت، نور مگز و جستجوی آزاد مطالب مرتبط با این بحث در اینترنت، شناسائی و مطالعه شده‌اند. اطلاعات به دست آمده حاصل مصاحبه با اساتید دانشگاهی و صاحب‌نظران در دو حوزه فرهنگی و خانوادگی، مطالعه مقالات مرتبط با بحث «خانواده» و «پیوست فرهنگی» و مراجعه و ارتباط‌گیری با مرکز امور زنان و خانواده، ستاد ملی زن و خانواده و دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی می‌باشد.

همچنین کلیه کتاب‌ها و کتابچه‌های آموزشی تهیه شده توسط اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران تهیه و مطالعه شده است. محقق در جلسات متعدد کارگروه پیوست خانواده ستاد ملی زن و خانواده حضور یافته و از کلیه مطالب ارائه شده در این جلسات استفاده کرده است.

طی مدت زمان انجام مطالعات، ارتباط مستمر با دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی و ستاد ملی زن و خانواده که مسئولیت تهیه نظام‌نامه طرح «پیوست

خانواده» را به عهده دارند و انجام مباحثات علمی و استفاده از محضر اساتید این مراکز، بخش مهمی از فرایند کار تحقیق بوده است.

یافته‌ها

پیوست خانواده چیست؟

پیوست خانواده سندی است مشتمل بر مطالعات کارشناسی، مبین پیش‌بینی پیامدهای مسلط بر نهاد خانواده و اعمال الزامات و استانداردهای مربوط به هر طرح، تصمیم و اقدام کلان اقتصادی، سیاسی، حقوقی- قضائی، اجتماعی و فرهنگی متناسب با مقتضیات و شرایط جامعه.

به بیان دیگر پیوست خانواده سندی است که پس از انجام مطالعات لازم و با استناد به مبانی نظری و اسناد بالادستی همچون نقشه مهندسی فرهنگی کشور متناسب با مقتضیات و شرایط جامعه با ارائه راهکارهای عملی برای تقویت آثار مثبت، حذف و کاهش پیامدهای مخرب و منفی هر طرح، پروژه و فعالیت در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بر خانواده، راهنمای مجریان در رعایت راهبردها، اعمال الزامات و استانداردهای مربوط و راهکارها در برنامه‌ها و اقدامات عملی در اجرای آن طرح‌ها و فعالیت‌ها خواهد بود (محمد اسحاقی، ۹۱/۹/۲۵) که در بخش‌های بعد به شرح مبسوط این مفهوم پرداخته می‌شود.

اهمیت (چرایی) پیوست خانواده در مراحل مختلف تکوین خانواده

در بیان اهمیت و چرایی تدوین پیوست خانواده در ابتدا لازم است به بیان اهمیت این پیوست در مراحل مختلف تکوین نهاد خانواده اشاره شود. بدون شک تدوین و تنظیم پیوست خانواده علاوه بر اینکه طرح‌های بزرگ و کلان ملی را با فاکتور اساسی و مهم خانواده قبل، حین و پس از اجرا مواجه می‌کند و بر لزوم بررسی آثار اجرای طرح بر نهاد خانواده تاکید می‌کند درعین حال این امکان را

به طراحان و مجریان می‌دهد تا با ارزیابی مرحله به مرحله طرح، اجرای آن را با کمترین ضریب خطا آزموده و در طرح‌های بعدی میزان بروز خطا را به حد اقل برسانند. همچنین تنظیم و تدوین پیوست خانواده می‌تواند ضمن تبیین هویت قدسی نظام خانواده و نقش آن در کمال‌آفرینی به اعضای خانواده در هر مرحله از تکوین نهاد خانواده، منجر به ارائه طرح‌هایی گردد که تشکیل، تحکیم، تعالی و ایمنی خانواده را در نظر گرفته و برای تحقق آن گام بردارد. در این بخش به بیان هر یک از مراحل تکوین نهاد خانواده اقدام شده است.

این مطلب از این رو اهمیت دارد که بر یکی از اساسی‌ترین وظایف پیوست خانواده که همانا ارتقای سطح کیفی هر یک از این چهار بخش است، جامه عمل می‌پوشاند.

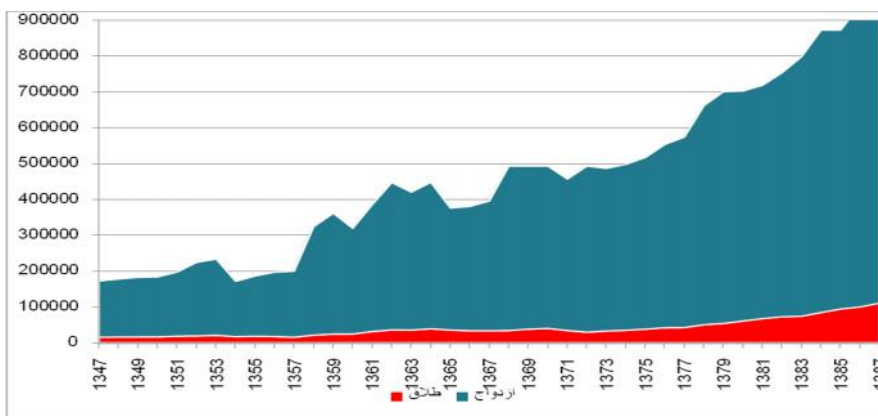
تشکیل خانواده:

مکتب اسلام ازدواج و تشکیل خانواده را وسیله‌ای برای رشد و کمال، تکمیل و تکامل اخلاق و تامین سلامت جامعه و بقای نسل می‌داند و طلاق را اگر چه به عنوان آخرین چاره، مورد پذیرش قرار داده اما آن را امری زشت و نکوهیده و موجب به لرزه افتادن عرش خدا دانسته است. بنای رفیع خانواده در اسلام، مبتنی بر تدبیر و تقدیر، احسان و اکرام، صبر و شکیبایی، عفو و گذشت، عشق و مودت، مهر و محبت است اما پدیده طلاق بنیان این بنای رفیع و مقدس را فرو می‌ریزد. علی‌رغم توجه و تاکید همه جانبه فرهنگ ایرانی اسلامی برکیان خانواده و نیز استحکام آن به عنوان زیر ساخت جامعه، رشد فزاینده نرخ طلاق در سال‌های اخیر، خصوصاً هنگامی که در مقایسه با نرخ ازدواج قرار می‌گیرد، نگران‌کننده است.

ریشه‌یابی علل و عوامل بوجود آورنده طلاق در کشور و ارائه سیاست‌ها و راهبردهای مقابله کارآمد و مؤثر با آن، گامی است که هر چه سریع‌تر باید

برنامه‌ریزان توسعه و تصمیم‌گیران جامعه بردارند. آثار و پیامدهای طلاق در جامعه ما سنگین است، به‌خصوص از آن جهت که از نظر عامه مردم و فرهنگ عمومی مورد پذیرش نیست. مردم نسبت به خانواده‌های طلاق، فرزندان و زنان و مردان طلاق گرفته، نگاه مثبت ندارند. وجود کودکان و نوجوانان بزهکار و ناسازگار، افت تحصیلی، فساد و فحشا و رفتارهای ضد اجتماعی در بسیاری از مواقع ریشه در طلاق دارد. طلاق مهم‌ترین عامل از هم گسیختگی پیوند خانوادگی و انسجام عاطفی جامعه است. نگرانی از رشد سریع طلاق از دو بعد دیگر هم قابل اعتناست. اول آنکه در شیوه طلاق و الگوی آن در سطح کشور تحول ایجاد شده تا جایی که ماهیت طلاق به تدریج با الگوهای اسلامی فاصله گرفته و به الگوی غربی نزدیک می‌شود. ثانیاً نسبت به مکانیسم‌های کنترل و کاهش پیامدهای فردی و اجتماعی آن در مورد فرزندان و زنان مطلقه توجه کافی نشده است. در حال حاضر طلاق در کنار بیکاری و اعتیاد از مهم‌ترین معضلات فرهنگی اجتماعی جامعه می‌باشد. بنابراین دولت موظف است، در جهت‌گیری‌های خود به مسئله تقویت و تحکیم بنیان خانواده بر اساس اصل دهم قانون اساسی توجه کند. یکی از اهداف عمده سند پیوست خانواده تدبیر سیاست‌ها و برنامه‌هایی است که برای ارتقای سطح کیفی فعالیت‌های خانواده و تحکیم و تعالی و ایمن بخشی به نهاد خانواده اجرا می‌شود. در این جا آماری هر چند اندک اما گویا از وضعیت ازدواج و طلاق در ایران ارائه می‌گردد. هدف از ارائه این آمار بیان مستند لزوم نگرش همه جانبه و مذاقه جدی برای هر چه بهتر ارائه نمودن سند با اهمیت پیوست خانواده است.

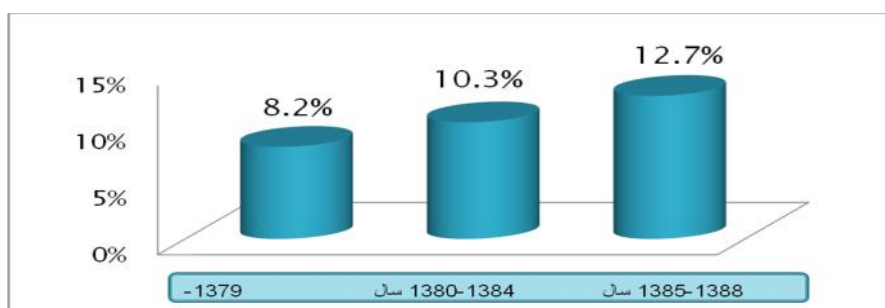
نمودار شماره ۱- وضعیت ازدواج و طلاق در چهل سال اخیر

همان طور که مشاهده می شود طی چهل سال اخیر روند ازدواج رو به افزایش بوده و تعداد طلاق با نسبت بسیار کمتری از ازدواج از همان الگو و نرخ ازدواج پیروی می کند.

وضعیت ازدواج و طلاق طی دهه اخیر

نمودار شماره ۲- نسبت طلاق به ازدواج در فواصل زمانی پنج ساله (جز ستون آخر)

جدول شماره ۱- میانگین و نسبت طلاق به ازدواج در فواصل زمانی مختلف

کل کشور	سال ۱۳۷۵ - ۱۳۷۹	سال ۱۳۸۰ - ۱۳۸۴	سال ۱۳۸۵ - ۱۳۸۸
تعداد طلاق	۲۲۶۸۶۱	۳۴۷۵۴۲	۴۳۰۱۴۹
تعداد ازدواج	۲۷۷۹۶۰۱	۳۳۶۲۷۲۲	۳۳۹۰۹۳۰
میانگین طلاق	۴۵۳۷۲	۶۹۵۰۸	۱۰۷۵۳۷
میانگین ازدواج	۵۵۵۹۲۰	۶۷۲۵۴۴	۸۴۷۷۳۳
نسبت طلاق به ازدواج	٪۸/۲	٪۱۰/۳	٪۱۲/۷

توصیف جدول میانگین و نسبت طلاق به ازدواج در فواصل زمانی مختلف

طبق جدول فوق طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۹ نسبت طلاق به ازدواج ۸/۲ درصد بوده که این نسبت طی سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۴ به ۱۰/۳ درصد و طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ به ۱۲/۷ درصد افزایش یافته است. به عبارت دیگر طی هر دوره به ترتیب ۲/۱ درصد و ۲/۴ درصد این نسبت افزایش یافته است.

پیوست خانواده در راستای اجرایی نمودن اهداف خود می‌کوشد تا با بهره‌گیری از آمار موجود در حوزه ازدواج و طلاق و علل و پیامدهای این امر به تدوین راهکارهایی در خصوص تشکیل خانواده و ازدواج آسان و همچنین ارائه برنامه‌هایی در خصوص کاهش پدیده ناخوشایند طلاق اقدام نماید.

جدول شماره ۲- نرخ رشد ازدواج و طلاق طی سال های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۸

سال	نرخ رشد سالانه ازدواج	نرخ رشد سالانه طلاق
۱۳۷۸	۱۵/۰	۲۰/۴
۱۳۷۹	۵/۸	۵/۴
۱۳۸۰	-۰/۹	۱۲/۶
۱۳۸۱	۱/۶	۱۱/۱
۱۳۸۲	۴/۶	۷/۶
۱۳۸۳	-۱۱/۶	-۱۲/۸
۱۳۸۴	۳۰/۸	۳۳/۵
۱۳۸۵	-۱/۲	۱۱/۶
۱۳۸۶	۸/۱	۶/۲
۱۳۸۷	۴/۸	۱۰/۷
۱۳۸۸	۱/۰	۱۳/۸

توصیف جدول نرخ رشد ازدواج و طلاق طی سال های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۸

همان طور که در جدول فوق مشخص است بالاترین نرخ رشد سالانه ازدواج طی ده سال گذشته مربوط به سال ۱۳۸۴ با رشد ۳۰/۸ درصد می باشد و کمترین نرخ رشد متعلق به سال ۱۳۸۳ با رشد -۱۱/۶ درصد می باشد. لازم به ذکر است که این میزان در سال ۱۳۸۸ تنها ۱ درصد می باشد.

از سوی دیگر بالاترین نرخ رشد سالانه طلاق طی ده سال گذشته مربوط به سال ۱۳۸۴ با رشد ۳۳/۵ درصد می باشد و کمترین نرخ رشد متعلق به سال ۱۳۸۳ با رشد -۱۲/۸ درصد می باشد.

لازم به ذکر است که نرخ رشد سالانه طلاق در سال ۱۳۸۸، ۱۳/۸ درصد می باشد. همچنین طبق اعلام آخرین آمار سازمان ثبت احوال کشور در سال ۱۳۹۰ تعداد ازدواج رسمی صورت گرفته ۸۷۴۷۹۲ عدد و در سه ماهه اول سال ۱۳۹۱ تعداد آن

به ۲۲۴۰۵۲ رسیده است. همچنین آمار طلاق طبق اعلام این سازمان تعداد ۱۴۲۴۱ در سال ۱۳۹۰ و تعداد ۱۱۸۲۶۱ در سه ماهه اول سال ۱۳۹۱ اعلام شده است. آنچه از آمارها و جداول بالا استنباط می‌گردد این است که در حال حاضر کشور با روندی صعودی در امر طلاق و رشد این پدیده مواجه نیست. اما نباید میزان ازدواج‌های ناخواسته و بعضاً طلاق‌های عاطفی را در این بین نادیده گرفت چرا که ریشه بسیاری از نارضایتی‌ها و علاقه به روابط موازی در بین زوجین وجود همین بی‌علاقگی به طرف مقابل و از طرفی عدم تمایل به امر طلاق می‌باشد. فلذا تشکیل خانواده و کمک به ازدواج آسان به همان اندازه اهمیت دارد که کمک به حفظ کیان خانواده و تحکیم و مصونیت بخشی به نهاد خانواده مهم است.

آمارهای فوق که از دل برنامه جامع تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده استخراج گردیده است از آن جهت ارائه شده تا با بیان پیش‌فرض‌هایی درخصوص وضعیت خانواده پیش از اجرای طرح پیوست خانواده و تحلیل وضعیت خانواده در ایران تا قبل از تدوین سند پیوست به نگارندگان پیوست این امکان را بدهد تا با الهام از دانش موجود درخصوص وضعیت خانواده به جمع‌بندی صحیح‌تر و بی‌نقص‌تری درخصوص برنامه‌ها و طرح‌هایی که بنا است در سطح کلان در کشور مورد بهره‌برداری قرار گیرند، دست یابند.

در واقع ارائه آمار مذکور از آن جهت دارای اهمیت است که به متولیان و دست‌اندرکاران حوزه تدوین پیوست این امکان را می‌دهد تا با اطلاع از وضعیت ازدواج و طلاق و آماری از این دست مرتبط با حوزه خانواده بتوانند با تحلیل وضعیت خانواده پیش و پس از اجرای طرح پیوست به پیش‌بینی صحیح‌تری درخصوص میزان اثربخشی این طرح بر نهاد خانواده و وضعیت ازدواج و طلاق و میزان اثرگذاری پیوست خانواده در افزایش امر ازدواج و کاهش پدیده ناخوشایند طلاق کمک کند.

همان‌گونه که می‌دانیم تا به امروز موضوع خانواده محوری در هیچ یک از طرح‌ها و پروژه‌ها و اقدامات ملی مورد مذاقه جدی قرار نگرفته است و به مسئله خانواده به عنوان یکی از مسائل درجه یک کشور (مقام معظم رهبری) به عنوان موضوعی لوکس و تزئینی نگاه شده است. پیوست خانواده می‌کوشد موضوع خانواده را از نگاهی جدی‌تر به مسئولین و متولیان و سیاست‌گذاران حوزه زنان و خانواده ارائه دهد تا با نگرشی همه‌جانبه‌تر و دقیق‌تر به این موضوع مهم در کلیه طرح‌ها و پروژه‌های مهم کشوری راهکاری اساسی در ایجاد تحول بنیادین در موضع خانواده در کشور اتخاذ نمایند.

ارکان مختلف در تشکیل خانواده

آگاهی بخشی

یکی از ارکان مدنظر در امر ازدواج لزوم آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان نسبت به امر ازدواج است که بسیار حائز اهمیت بوده و پرداختن به آموزش مهارت‌های همسرگزینی به جهت تطابق معیارها بسیار بااهمیت است.

در این بخش بهره‌گیری از نظرات بزرگان و همچنین استفاده از خدمات مشاوره و آشنایی با حقوق و مسئولیت‌های متقابل زوجین از چنان اهمیتی برخوردار است که اگر بخواهیم در این باب پیوستی جداگانه تهیه و تدوین نماییم آثار و برکات مثبت آن در آینده‌ای نه چندان دور بر همگان واضح خواهد شد.

در واقع در راستای تدوین پیوست خانواده با لحاظ نمودن بخشی به عنوان مرحله تشکیل خانواده و نقش پیوست خانواده در آن به صورت تئوریک و پرداختن به الگوی کاربردی موضوع به لحاظ عملیاتی در سیر اجرای طرح‌های مرتبط تا حد زیادی می‌توان به ازدواج آگاهانه و همراه با علم و عقلانیت کمک و از این طریق نسبت به کاهش طلاق و تبعات شوم حاصل از آن گام‌های موثری برداشت.

در گام اول از مرحله تشکیل خانواده از آگاهی دادن به عنوان ابزاری اساسی در ترسیم آینده‌ای روشن و همراه با توفیق می‌توان نام برد، در این راه باید از ابزار اطلاع‌رسانی به موقع همراه با اعطای آموزش‌های لازم در این خصوص توسط نظام آموزشی و توجیه و تبیین موضوع ازدواج آگاهانه و به‌هنگام توسط والدین و نظام‌های فرهنگی استفاده کرد.

ازدواج آسان (آسان‌گیری)

در خصوص ترغیب جوانان به ازدواج آسان توسط رسانه‌های جمعی و آموزش و پرورش اقدامات زیادی باید انجام شود که این امر تاکنون مغفول مانده است. البته نباید از نظر دور داشت که تاکنون اقدامات زیادی توسط نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها و همچنین سازمان‌های مردم نهاد فعال در امر ازدواج انجام شده است اما پیوست خانواده می‌کوشد با بهره‌گیری از پتانسیل‌های موجود طی سال‌هایی که باید در این خصوص اقدامات کلان بنیادین و فرهنگی صورت می‌گرفته و بعضاً به جهت توجه به سایر ابعاد مغفول مانده است، شکاف‌های حاصل از بی‌توجهی به امر ازدواج آگاهانه و آسان و همچنین آگاهی بخشی در خصوص مخاطرات حاصل از ترغیب به شیوه‌های جدید و پرخطای همسرگزینی از جمله مراجعه و اعتماد به سایت‌های همسریابی و دوستی‌های اینترنتی و خیابانی را تا حد به‌سزایی پوشش دهد.

بدون شک افزایش سن ازدواج به جهت ناآگاهی و سخت‌گیری در این امر و عدم توانایی جوانان در تطبیق و ایجاد تناسب بین تحصیل، کار و ازدواج یکی از عوامل اصلی نیل به مجرد قطعی در بین جوانان است. لذا پیوست خانواده برآن است تا با ارائه شیوه‌ها و راهکارهای جدید در خصوص کمک به جوانان جهت تشکیل خانواده و تطبیق امور و مدیریت آنها در کنار تشکیل خانواده گامی هرچند کوچک

در راه تشکیل خانواده‌های سالم و پرانرژی برداشته و موجبات تعالی و تحکیم خانواده‌ها گردد.

در واقع یکی از اهداف تدوین سند پیوست خانواده ایجاد راهکارهایی است که برای سهولت در امر تشکیل خانواده و تلاش در جهت قوام و پایداری این نهاد ارزشمند می‌کوشد و پیوست خانواده بر آن است تا با بهره‌گیری از فرامین و دستورات شارع مقدس موجبات تشکیل و به تبع آن تحکیم و تعالی خانواده را فراهم کند. به بیان دیگر پیوست خانواده با هدف تسهیل در ازدواج آگاهانه، ساده، به‌هنگام و پایدار مبتنی بر ارزش‌ها و آموزه‌های اسلامی و سنت‌های ملی تهیه و تدوین خواهد شد و سهولت در امر تشکیل خانواده را بر پایه ویژگی‌های فوق سرلوحه کار خویش قرار خواهد داد. زیرا همان‌گونه که می‌دانیم در واقع خانواده پیوند عمیق و پایدار جسمی و روحی چند نفر برای زیستن در فضای واحد است و قوام این بنا به میزان پیوند اعضای آن بستگی دارد. همچنین اعضای این نهاد زمانی می‌توانند به عنوان یک عضو فعال و موثر در جامعه ایفای نقش نمایند که به لحاظ عاطفی و روحی و روانی توسط خانواده‌های خود پشتیبانی شوند که در این راه ابزارها و راهکارهای کلی‌نگر و جامع بسیار بااهمیت و تاثیرگذار خواهند بود.

یکی از اهداف مهم پیوست خانواده تثبیت موقعیت خانواده و لزوم اثبات جایگاه ویژه خانواده در کلیه طرح‌ها و برنامه‌های ملی است. در واقع خانواده محوری، امری است که اگر در تمامی طرح‌های مهم پیشنهادی از سوی کلیه نظامات کشور و دستگاه‌های اجرایی مورد توجه و عنایت دست‌اندرکاران قرار گیرد به جرات می‌توان گفت پیوست خانواده به اهداف و چشم‌انداز خود خواهد رسید.

در این بخش به ارائه توضیحاتی درخصوص موضوع خانواده‌محوری که از جمله اساسی‌ترین اهداف پیوست خانواده است می‌پردازیم. رسیدن به این امر (خانواده محوری) توسط متولیان و برنامه‌ریزان کشور در کلیه حوزه‌ها به عنوان امری بدیهی

و اجتناب‌ناپذیر می‌تواند منجر به تثبیت جایگاه خانواده در کلیه برنامه‌ها و طرح‌های مهم ملی شود و موجبات ایجاد دغدغه و نگاه خانواده محور تمامی مسئولان را فراهم آورد و این نقطه عزیمتی است در بحث ارتقای جایگاه خانواده در برنامه‌ریزی‌های کشور.

خانواده محوری:

در جامعه اسلامی همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق اسلامی باشد (اصل دهم قانون اساسی).

خانواده محوری چیست؟

یکی از رویکردها به نهاد آن، محور قرار دادن خانواده است. مفهوم این رویکرد این است که نگاه کلی و جهت‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها باید در راستای اساس خانواده باشد.

در واقع یکی از اهداف و سیاست‌های مهم پیوست خانواده تثبیت نقش اساسی خانواده و خانواده محوری در کلیه طرح‌ها و برنامه‌هایی است که در کشور قرار است انجام شود.

حال در خصوص موضوع خانواده محوری و چیستی خانواده محوری به عنوان رکن اساسی و هدف غایی پیوست خانواده توضیحاتی ارائه خواهد شد.

خانواده با همه اهمیتی که دارد، در ساختار قانون مدنی ایران، بخشی اساسی را در برنمی‌گیرد. این قانون در سه حوزه اساسی اموال، اشخاص و ادله اثبات دعوا سازمان یافته است و در حوزه اشخاص به نکاح و انحلال نکاح و حقوق و تکالیف اعضای خانواده پرداخته است. در این قانون، بیشتر از احوال شخصیه سخن گفته شده است. این قانون که از ماده ۹۵۶ تا ۱۲۵۶ را شامل می‌شود، تنها در کتاب نهم با تخصیص یک فصل، فقط به مباحث الزام به انفاق و آن هم بیشتر به نفقه اقارب

پرداخته است. از آنجا که قانون مدنی در صدد تعیین حقوق و تکالیف اشخاص است، اعضای خانواده را موضوع حکم قرار داده است. در سال ۱۳۴۶، اولین قانون خانواده در ایران به تصویب رسید و در سال ۱۳۵۳ اصلاح شد. این قانون بیشتر به منظور توسعه اختیارات دولت بوده و تلاش نموده مسائل خانواده را با نظارت و دخالت دولت حل و فصل نماید.

بارزترین رویکرد خانواده محوری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مشاهده می‌شود. این قانون در اصول مختلف از خانواده نام برده و آن را واحد بنیادی جامعه اسلامی شمرده است (اصل دهم). دولت را موظف به تشکیل دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده نموده (اصل بیست و یکم) و داشتن مسکن متناسب با نیاز را حق هر فرد و خانواده ایرانی دانسته است (اصل سی و یکم). همچنین تأمین نیازهای اساسی را برای تشکیل خانواده یکی از اصول اقتصادی حاکم می‌شمارد (اصل چهل و سوم). از این اصول استنباط می‌شود که قانون اساسی رویکرد خانواده محوری را سرلوحه اصول خود قرار داده است.

با نگاهی به مشروح مذاکرات مجلس در بررسی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به خوبی روشن می‌شود که هدف قانون اساسی پذیرش اصل خانواده محوری بوده است. از آنجا که ما در مورد خانواده در نظام اجتماعی اهمیت خاصی قائل هستیم و اهمیت و نقش اجتماعی آن بر همه تصمیمات و قوانین و مقررات اجتماعی و اقتصادی تأثیر می‌گذارد، لازم دانستیم که این اصل را در اصول کلی بیاوریم» (محمود حکمت‌نیا: ۱۳۶).

در واقع جامعه اسلامی جامعه‌ای است که اساس نوعی جهان‌بینی و بینش اجتماعی است که کانون خانواده چیزی فراتر از کانون ارضای نیازهای جنسی یا اقتصادی یا پاسخ به تعاونی‌های ساده در زندگی است. نقش خانواده در اخلاق، در پایه‌گذاری برای رشد عواطف انسانی، در سالم نگاه داشتن انسان از تعدیات و

تجاوزهای گوناگون و آماده نگاه داشتن او برای طهارت روحی و سلامت اخلاقی که رکنی از ارکان نظام فرهنگی و اجتماعی اسلام است، بسیار مهم می‌باشد.

البته در اینجا سخن از این نیست که خانواده شخصیت حقوقی مستقلی از اعضا دارد، زیرا در این صورت نباید از عبارت رویکرد استفاده می‌کردیم، بلکه با توجه به شخصیت حقوقی خانواده، باید قواعد و حقوق این شخصیت حقوقی را مورد بررسی قرار می‌دادیم.

رویکرد خانواده محوری را می‌توان از متون دینی نیز استخراج کرد، زیرا براساس متون دینی، زن و مرد در خانواده به عنوان یک واحد اجتماعی به کمال می‌رسند. خداوند درباره احکام روزه می‌فرماید:

احل لكم ليله الصيام الرفث الی نساءکم هن لباس لكم و انتم لباس لهن علم الله، همبستری با زنانتان در شب ماه روزه بر شما حلال شد. آنها پوشش شمایند و شما پوشش آنهایند.

منظور از کلمه لباس همان معنای معروف آن است، یعنی جامه‌ای که بدن آدمی را می‌پوشاند و این دو جمله از نوع استعاره است، زیرا هر یک از زن و شوهر طرف دیگر خود را از رفتن به دنبال فسق و فجور و اشاعه دادن آن در بین افراد باز می‌دارد، پس مرد لباس و پوشاننده زن است و زن پوشاننده مرد است.

این خود استعاره‌ای است لطیف که با انضمامش به جمله «احل لكم ليله الصيام الرفث الی نساءکم..» لطافت بیشتری به خود می‌گیرد، چون انسان با جامه، عورت خود را از دیگران می‌پوشاند، اما خود جامه از نظر دیگران پوشیده نیست، همسر نیز همین گونه است، یعنی هر یک دیگری را از رفتن به غیر می‌پوشاند، ولی رفتن خودش به او دیگر پوشیده نیست، چون لباسی است متصل به خودش و چسبیده به بدنش.

این تعبیر نهایت ارتباط معنوی مرد و زن و نزدیکی آنها را به یکدیگر و نیز مساوات آنها را در این زمینه کاملاً روشن می‌کند، زیرا همان تعبیری که درباره مردان آمده درباره زنان نیز آمده است، بدون هیچ‌گونه تغییر.

رویکرد خانواده محوری از روایت نیز قابل فهم است، برای نمونه در روایتی آمده است ازدواج نیمی از دین فرد را حفظ می‌کند و او فقط باید مراقب نیم دیگر باشد. در روایت دیگری مجرد منفی دانسته شده است، همچنین در برخی از روایات، به افعال اخلاقی خاص اشاره شده است که می‌توان آنها را در راستای محوریت خانواده تحلیل نمود، برای نمونه، یکی از مواردی که وعده دروغ در آن جایز شمرده شده، وعده دروغ شوهر به همسر خویش برای رعایت مصلحت حفظ خانواده است. در برخی روایات، این نوع دروغ برای جلب رضایت زن قلمداد شده است.

در راستای محوریت خانواده، صیانت و حمایت از آن نیز دارای اهمیت است. برای نمونه مرد نمی‌تواند با دخالت در روابط خانوادگی، زنی را به عقد خود درآورد یا حتی او را برای خود خواستگاری کند. قانونگذار برای رعایت نکردن این امر، ضمانت اجرای سنگینی در نظر گرفته است، به طوری که عقد عالمانه زن شوهردار موجب می‌شود زن بر آن شخص حرام موبد گردد، یعنی پس از طلاق از شوهر قانونی خود نمی‌تواند به عقد آن مرد درآید. به علاوه، قانونگذار برای زن و مردی که آگاهانه چنین اقدامی انجام دهند، مجازات حبس و جزای نقدی مقرر داشته و برای عاقد نیز حبس از شش ماه تا سه سال یا جزای نقدی از سه میلیون ریال تا هجده میلیون ریال و تا ۷۴ ضربه شلاق در نظر گرفته است.

یکی دیگر از حمایت‌های مذکور، نظارت بر شکل‌گیری و انحلال خانواده به منظور تضمین بقای آن است. قانونگذار برای تحقق این امر، ثبت ازدواج دائم،

طلاق و رجوع را الزامی دانسته و برای تخلف از آن مجازات حبس مقرر کرده است (همان: ۱۳۷).

اینها مواردی از سیاست‌ها و راهکارهایی است که برای ابعاد بیرونی خانواده و صیانت از آن اتخاذ شده است.

در واقع پیوست خانواده بر آن است تا با رفع مشکلات موجود بر سر راه تشکیل خانواده و با بررسی جدی و دقیق تاثیرات قطعی طرح‌ها و برنامه‌های ملی در مورد نهاد خانواده با نظارت و راهبری این امر، پیش از تحقق طرح و پروژه‌های ملی و کلان با پیش‌بینی و ارزیابی تاثیرات پیش روی نهاد خانواده از ایجاد تاثیرات سوء احتمالی بر نهاد خانواده و ایجاد بی‌ رغبتی در بین جوانان و کاهش امکان ازدواج در بین افراد جلوگیری نموده شرایط لازم جهت تشکیل خانواده را فراهم کند.

از جمله اقدامات اساسی و ملی که در راه اجرایی نمودن هدف تشکیل خانواده در زیر پیوست خانواده می‌توان بدان اشاره کرد، این موارد است:

فرهنگ‌سازی در خصوص تکوینی بودن سکون و آرامش و تکمیل دین در ازدواج، بر اساس متون و حیانی از طریق برنامه‌های فرهنگی و آموزشی، اشاعه دستاوردها و تاثیرات مثبت خانواده سالم و آرمانی در سطح فردی و اجتماعی،

تأکید بر تعریف نهاد خانواده به عنوان نظامی طبیعی و فطری دارای ظرفیت ویژه در کنترل آسیب‌های اجتماعی،

ضرورت ترویج نگاه نظام‌مند دین درخصوص جایگاه خانواده در تولیدات و محصولات فرهنگی و هنری.

تأکید بر پاسداشت خانواده به دلیل جایگاه یگانه آن در بازتولید فرهنگ و شکل‌دهی به ارزش‌های اخلاقی.

تحکیم خانواده:

تحکیم بنیان خانواده به معنای فراگیری اصل اعتدال میان همگان، حاکمیت اخلاق و حفظ حقوق همه اعضاست. از آنجائی که هدف از برقراری زوجیت و تشکیل خانواده به تعبیر قرآن کریم "به سکونت رسیدن" معرفی شده لازم است همه رفتارها و تعاملات در راستای این هدف باشد. بنابراین منظور از تحکیم به کمال رساندن همین سکونت با توجه به آراستن انسانها به سجایای اخلاقی قبل از آموزش مبانی حقوقی است که با کمترین ظلم و تحقیر حتی برای یک عضو سازگار نیست.

از مهم‌ترین انگیزه‌های تحکیم بنیان خانواده می‌توان به عواملی همچون فطرت، اخلاق و شریعت، تامین اقتصادی، کسب حیثیت اجتماعی، ادامه نسل و حفظ هویت اشاره کرد. انگیزه شریعت، قوی‌ترین انگیزه در روابط خانواده می‌باشد (تعالی معرفت دینی با پایداری خانواده رابطه مستقیم دارد)

پیوست خانواده در نظر دارد با اجرای موارد زیر شرایطی فراهم کند تا تحکیم بنیان خانواده در سیر مراحل تکوین نهاد خانواده با موفقیت و جدیت هرچه تمام‌تر پیگیری و به مطلوب‌ترین درجه نائل برسد.

۱. تقویت کارکردهای خانواده و آموزش مهارت‌ها و بایسته‌های خانوادگی، طراحی و پیاده‌سازی الگوی خانواده اسلامی - ایرانی بر اساس آگاهی و علم، مبانی و ارزش‌ها، اخلاق، احکام و آموزه‌های اسلامی، ارتقای نقش همسری و مادری متناسب با حضور اجتماعی هماهنگ با شأن زنان، تقویت نقش همسری و پدری مردان به عنوان رهبر خانواده، گسترش و تعمیق مودت، محبت و رحمت، هماهنگی با تکالیف و حقوق متقابل و متکامل اعضای خانواده،

تسهیل در ازدواج از طریق تشکیل کمیته سامان‌دهی ازدواج، ساخت شهرک‌های مسکونی ویژه زوج‌های جوان، صندوق‌های حمایتی، انواع بیمه، کمک هزینه، وام‌های مورد نیاز (ازدواج، جهیزیه، مسکن، اشتغال و ...) و تسهیلات رفاهی ازدواج،

توسعه، ساماندهی، تقویت و حمایت از مؤسسات و مراکز حمایتی ازدواج به‌ویژه مجامع خیرین ازدواج و خانواده برای تأمین امکانات ضروری ازدواج، تدوین قوانین و برنامه‌های مورد نیاز برای دانشجویان و سربازان جهت تشویق به ازدواج نظیر افزایش مستمری، تخصیص امکانات خوابگاهی، رفاهی، تحصیلی و اشتغال منعطف و نیز محل خدمت و تحصیل متناسب با شرایط زوجین، توسعه کمی و کیفی، اصلاح، ساماندهی و نظارت و پایش مراکز مشاوره موجود، مبتنی بر مبانی، روش‌ها و فنون اسلامی مشاوره.

عوامل موثر بر تحکیم روابط خانواده:

این بخش شامل عوامل درونی خانواده (توجه به جایگاه خانواده، تثبیت نقش‌ها، حفظ شئون فردی، آشنایی و پای‌بندی به تعهدات حقوقی و اخلاقی، ریاست مرد و تمکین زن، حسن معاشرت، دینداری و تعهدات دینی) و عوامل برونی خانواده (در سه محدوده فرهنگ و محیط اجتماعی، اقتصاد جامعه و خانواده) می‌باشد.

پیوست خانواده بر آن است تا با تنظیم سیاست‌ها و نظارت بر برنامه‌ها و تدوین راهکارهای عملی در طرح‌ها و برنامه‌های ملی و کلان راه را برای تحکیم هر چه بیشتر مبانی اصیل خانواده به عنوان یک الگوی فراملی هموار کند و در راه تقویت مبانی خانواده اسلامی ایرانی گام‌های موثر بردارد.

پیوست خانواده می‌خواهد با راهبری صحیح طرح‌ها و برنامه‌های کلان و ملی پیش از رسیدن به مرحله اجرا کلیه عوامل سست کننده نهاد خانواده و بازدارنده تحکیم خانواده را از میان بردارد و طرح‌ها را آن‌گونه مدیریت نماید که اجرایی

شدن آنها نه تنها موجب متزلزل شدن مبانی خانواده نگردد بلکه راه را برای تحکیم بنیان خانواده هموارتر نماید.

در ذیل برخی از قوانین و مقرراتی که می‌تواند در حوزه تحکیم خانواده تاثیرگذار باشد مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. هدف از بیان این قوانین و مقررات بازگو کردن راهکارهایی است که از طریق آنها طرح‌ها و برنامه‌های پیشنهادی از طرف دستگاه‌های اجرایی می‌توانند با کمترین میزان تاثیر مخرب به منصفه اجرا و ظهور برسند. در واقع قوانینی که در ادامه بدان اشاره خواهد شد به عنوان یکی از مراجع مورد استناد پیوست خانواده در جهت تلاش برای حفظ و صیانت از نهاد خانواده و تحکیم مبانی اصیل خانواده می‌باشد.

موارد زیر از آن جهت اهمیت دارد که می‌تواند سرمشق و سرلوحه اعلام نظر کارشناسان حوزه پیوست خانواده قرار گیرد و با لحاظ نمودن آن میزان اثربخشی مثبت طرح‌های پیشنهادی را بررسی و درخصوص میزان تاثیر آن طرح بر نهاد خانواده به درستی تصمیم‌گیری نمایند.

قوانین مصوب در حوزه خانواده و نقش آن در تحکیم یا تزلزل خانواده

بدیهی است جایگاه خانواده در حوزه قوانین یکی از مهم‌ترین مباحث مربوط به خانواده و بررسی حقوق آن و پایه و اساس بسیاری از موضوعات مرتبط با خانواده است. قانونگذار در قوانین مختلف نسبت به احیای جایگاه خانواده به شکل‌های مختلف اهتمام ورزیده است. لیکن به دلیل خلاءهای قانونی متعدد در برهه‌های مختلف به وضع قوانین مکمل برای حمایت از نهاد خانواده پرداخته، اما همچنان نیاز به بازنگری و اصلاح و تکمیل قوانین، کاملاً محسوس است. تنظیم سند پیوست خانواده و لحاظ نمودن آن پیش از تصویب کلیه قوانین، دستورالعمل‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها قانون‌گذار را ملزم می‌کند تا قبل از هر اقدامی

آثار آن قانون و دستورالعمل را بر نهاد خانواده بررسی نموده و با لحاظ کردن این امر مهم در جهت تحکیم و تعالی هر چه بیشتر نهاد مقدس خانواده گام بردارد.

پیوست خانواده ابزاری است که می‌تواند با بازنگری صحیح و همه جانبه قوانین مرتبط با خانواده راهکاری ارائه نماید تا کلیه طرح‌ها و پروژه‌های کلان و ملی با محوریت خانواده اجرا و از طرفی خلاءهای قانونی موجود در خصوص خانواده را نیز تا حد امکان مرتفع سازد.

پیوست خانواده ملزم است با مطالعه و بررسی دقیق و همه جانبه کلیه قوانین و مصوبات و مقررات موجود در حوزه خانواده ضمن رفع کاستی‌ها و نقایص موجود به ترفیع مواد حمایتی‌گر از نهاد خانواده پرداخته نهایتاً فرمی ارائه دهد تا ضمن در برگرفتن تمام مقررات و لحاظ نمودن کلیه شئون قانونی موجود در حوزه خانواده مقوم نهاد خانواده و موجب استحکام هر چه بیشتر این نهاد گردد.

فرم یا سند پیوست خانواده در کلیه پروژه‌های ملی راه یافته و میزان اثربخشی و تاثیر و تاثرات هر طرح بر نهاد خانواده و به عکس را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. بیان مجموعه قوانین و مقررات مدنی و مواد قانون اساسی در این بخش از آن جهت دارای اهمیت است که می‌تواند متولیان امر را به صورت یک جا با قوانین و مقررات موجود آشنا و به عنوان منبعی در اختیار نگارندگان پیوست قرار گیرد. همچنین موارد زیر از جمله منابع تدوین نظام‌نامه پیوست خانواده می‌باشد.

۱- قانون اساسی:

خانواده، واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است. توافق عقیدتی و آرمانی در تشکیل خانواده که زمینه‌ساز اصلی حرکت تکاملی و رشد یابنده انسان است، اصل اساسی می‌باشد و فراهم کردن امکانات جهت نیل به این مقصود، از وظایف حکومت اسلامی است. زن در چنین برداشتی از خانواده، از

حالت "شیء بودن" و یا "ابزار کار" بودن و در خدمت اشاعه مصرف زدگی و استثمار بودن، خارج شده و ضمن بازیافتن وظیفه خطیر و پراج مادری در پرورش انسان‌های مکتبی، پیش آهنگ و خود هم‌رزم مردان در میدان‌های فعال حیات می‌باشد و در نتیجه پذیرای مسئولیتی خطیر و در دیدگاه اسلامی برخوردار از ارزش و کرامتی والاتر خواهد بود.

جهت‌گیری قانون اساسی در تبیین جایگاه خانواده در آینده نظام جمهوری اسلامی ایران همانند سایر آحاد و اقشار جامعه روشن، واضح و بیانگر توجه خاص به امور خانواده در نظام توسعه‌ای کشور است.

قوانین موجود در کشور نسبت به اهمیت خانواده و نقش زن در آن در اصول ۳-۱۰-۲۰-۲۱-۲۹-۳۱-۴۳-۵۶-۱۱۵-۱۵۸ و ۱۵۶ قانون اساسی بیان شده است که به برخی از این قوانین اشاره می‌شود.

اصل ۳- دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است برای نیل به اهداف مذکور در اصل دوم، همه امکانات خود را برای امور زیر به کار برد:

بند ۱- ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوی و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی .

بند ۸- مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش .

بند ۹- رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه‌های مادی و معنوی.

بند ۱۲- پی‌ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه و مسکن و کار و بهداشت و تعمیم بیمه.

بند ۱۴- تامین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون.

اصل ۱۰- از آنجا که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد.

اصل ۲۰- همه افراد ملت اعم از زن و مرد یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و اجتماعی با رعایت موازین اسلام برخوردارند .

اصل ۲۱- دولت موظف است حقوق زن را در تمام جهت با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و امور زیر را انجام دهد:

ایجاد زمینه‌های مساعد برای رشد زن و احیای حقوق مادی و معنوی او، حمایت مادران، بالخصوص در دوران بارداری و حضانت فرزند و حمایت از کودکان بی سرپرست،

ایجاد دادگاه صالح برای حفظ کیان و بقای خانواده،

ایجاد بیمه خاص بیوگان و زنان سالخورده و بی سرپرست،

اعطای قیمومیت فرزندان به مادران شایسته در جهت غبطه آنها در صورت نبودن ولی شرعی.

اصل ۳۱- داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است، دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که نیازمندترند، به خصوص روستانشینان و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند.

اصل ۴۳- برای تامین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی او، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر اساس ضوابط زیر استوار می‌شود:

بند ۱- تامین نیازهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه.

سند چشم انداز: جامعه ایرانی در افق این چشم انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

- برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تامین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب.

پیوست خانواده می‌کوشد تا با اجرایی نمودن اهداف خود در راه تقویت نهاد خانواده در کلیه مراحل تکوین آن رونق بخش اهداف موجود در اسناد بالادستی در حوزه زنان و خانواده باشد.

قانون مدنی: در بحث حقوق خانواده در مواد قانون مدنی باید گفت پیمان ازدواج زن و مرد با یکدیگر، در حقیقت پیمانی برای پشتیبانی این دو از هم در تمامی مراحل زندگی است. تعادل در زندگی مشترک هنگامی به وجود می‌آید که روابط دو سویه زن و شوهر بر پایه‌های عاطفی، عقلایی و اخلاقی استوار گردد. از جمله مسائل مهم در ارتباط با نهاد خانواده، شناسایی حقوق هر یک از زوجین (زن و شوهر) از یک سو و نیز تکالیف آن دو در قبال هم، از سوی دیگر است. هر جا سخن از (حق) به میان می‌آید، بایستی در کنار آن از (تکلیف) نیز سخن گفت. چراکه هیچ حقی بر کسی واجب نمی‌شود، مگر آنکه در مقابل آن حق، وظیفه‌ای

مقرر شده باشد. حقوق خانواده نیز از این امر مستثنی نیست و لذا زن و شوهر با برخوردارى از حقوقى ویژه موظف به انجام تکالیفی در برابر یکدیگر هستند، البته به دلیل ویژگی‌های خاص حاکم بر روابط خانوادگی، مشخص نمودن چارچوب کلی حقوق و تکالیف و ترسیم حد و مرز آن به سادگی ممکن نیست. زیرا بر خلاف سایر عقود، در عقد نکاح (ازدواج) دو جنبه مادی و معنوی موجود است که جنبه معنوی آن دارای اولویت می‌باشد. در شریعت اسلام نیز در قوانین مربوط به خانواده، در دو بخش مستقل از حقوق و وظایف از یک سو و اخلاق و فضایل، از سوی دیگر به گونه‌ای مبسوط و مشروح سخن به میان می‌آید.

ماده ۱۱۰۳ قانون مدنی: زن و شوهر مکلف به حسن معاشرت با یکدیگرند

الف) حسن معاشرت زن و شوهر از دیدگاه قرآن و روایات:

در آیه ۲۱ سوره روم، مودت و مهربانی را یکی از اصول اساسی و از ارکان روابط انسانی در زندگی مشترک دانسته که خداوند آن را از اصول مهم میان زن و شوهر می‌داند.

استقرار مودت و رحمت و تربیت فرزندان صالح و بقای خانواده نوع خاصی از رفتار زوجین نسبت به یکدیگر را طلب می‌کند که در اصطلاح به آن "حسن معاشرت" گفته می‌شود. به طور کلی حسن معاشرت مفهومی قرآنی است و از عبارت (عاشروهن بالمعروف) گرفته شده است، یعنی با همسرانتان با اخلاق نیکو معاشرت کنید و با آنان به نیکی رفتار کنید. در کل معاشرت به معروف، به معنای رفتار و اعمالی است که خداوند بدان امر نموده است و نیز مراد از معاشرت به معروف، ادا نمودن حقوق زن، چون نفقه و داشتن رفتار و گفتاری مناسب با اوست. معاشرت به معروف سبب دوام و شیرینی زندگی مشترک و شکوفا شدن استعدادهای زن و مرد مسلمان می‌شود و عاملی برای پیشرفت آنها در زندگی می‌گردد. در حقوق ایران معنای آیه مبارکه ۱۹ از سوره نساء در ماده ۱۱۰۳ قانون

مدنی در فصل مربوط به "حقوق و تکالیف زوجین نسبت به یکدیگر" وارد شده است در قانون مدنی ایران "حسن معاشرت" یکی از مهم‌ترین حقوق و تکالیف زوجین نسبت به یکدیگر می‌باشد.

بنابراین مواد بعدی قانون مذکور که به مواردی همچون همکاری در تحکیم بنیان خانواده، ریاست خانواده، پرداخت نفقه و میزان آن، ادای وظایف زوجیت از سوی زن، نحوه تعیین منزل مشترک و ... اشاره دارند موادی مستقل از حسن معاشرت مطرح در ماده ۱۱۰۳ قانون مدنی نمی‌باشد، بلکه در جهت تعیین مصادیق مفهوم حسن معاشرت محسوب می‌شوند.

منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان: منشور حقوق و مسئولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی با الهام از شریعت معتدل و جامع اسلام، به منظور ایجاد زمینه رشد هماهنگ و متوازن ابعاد مادی و معنوی زندگی فردی و اجتماعی زن و با عنایت به آزادی مسئولانه و کرامت انسانی او و با توجه به تناسب میان حقوق و مسئولیت‌ها تنظیم شده است. منشور براساس بندهای ۱ و ۱۸ وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی به عنوان یک سند مرجع در سیاست‌گذاری در امور فرهنگی و اجتماعی در ۳ بخش و ۵ فصل و ۱۴۸ بند مصوب شده و کلیه دستگاه‌های ذی ربط مکلف هستند بر حسب وظایف دستگاهی و سازمانی جهت سیاست‌گذاری، اتخاذ تدابیر قانونی، تصمیمات و برنامه‌ریزی راجع به زنان، قواعد و اصول مندرج در این منشور را رعایت نمایند. این منشور مبنای معرفی و تبیین جایگاه زن در نظام جمهوری اسلامی ایران در مجامع بین‌المللی می‌باشد.

لایحه حمایت از خانواده: با عنایت به نقش و جایگاه ویژه نهاد خانواده در نظام حقوقی و تربیتی اسلام و با توجه به غیرشرعی اعلام شدن بخش‌هایی از قوانین مربوط به حقوق خانواده و وجود خلاءهای قانونی در این زمینه و نظر به متشتت

بودن مقررات این حوزه و معلوم نبودن ناسخ و منسوخ آنها که موجب آثار زیان بار و مشکلات عدیده از جمله سردرگمی محاکم دادگستری در رسیدگی به دعاوی خانوادگی شده است و با لحاظ برخی کاستی‌ها و نواقص در قوانین موجود حاکم بر نهاد خانواده و عدم تطبیق آنها با واقعیت روز و به منظور تحقق بخشیدن به مفاد اصل (۲۱) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و در راستای تحقق سیاست قضا زدایی و برای کاهش یا مرتفع نمودن مشکلات موجود در قواعد حقوق خانواده و رفع ابهام، تعارض و خلأ از قوانین و مقررات کنونی خانواده و در اجراء بند (۲) اصل (۱۵۸) قانون اساسی، لایحه حمایت از خانواده در دوره‌های مختلف مورد بازنگری و اصلاح قرار گرفته است.

آنچه از موارد فوق استنباط می‌شود این است که در خصوص موضوع خانواده نه به حد کفایت اما تا حد بالایی در قوانین و اسناد ملی به این موضوع و اهمیت جایگاه آن در بین سایر نهادهای اجتماعی اشاره شده است اما نکته حائز اهمیت این است که در کنار تمامی این تدابیر و قوانین، خلأ وجود راهکارهایی عملیاتی و اجرایی در راه بسط و گسترش و اجرایی نمودن این قوانین به چشم می‌خورد. پیوست خانواده درصدد است با الهام گرفتن از این مواد و مستندات و با نگرش کلی و همه‌جانبه به موضوع خانواده و با محوریت قرار دادن الگوی خانواده اسلامی ایرانی در راستای اجرای کلیه طرح‌ها و برنامه‌های ملی با اولویت خانواده گام بردارد و شرایطی را فراهم کند تا این سند در کنار سایر اسناد و قوانین موجود خانواده محور در کشور دست در دست هم داده و با انجام یک بازنگری کلی بر کارکردها و ارکان خانواده موفق تحولی چشمگیر در این عرصه بروز دهد.

در این بخش به بیان اهم اقداماتی که به نظر می‌رسد در راستای اجرایی نمودن اهداف پیوست خانواده در مرحله تحکیم خانواده می‌توان بدان عمل کرد، پرداخته می‌شود.

- ۱) شناسایی و رفع موانع فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در کارکردهای خانواده،
- ۲) ارتقای آگاهی‌ها و اصلاح باورها و نگرش‌های جامعه در زمینه حقوق و تکالیف متقابل، احکام، ارزش‌ها، آداب و رسوم اسلامی حاکم بر خانواده به ویژه روابط زوجین مبتنی بر آموزه‌های اسلامی،
- ۳) ارتقای فرهنگ احترام به والدین و حفظ کرامت سالمندان، احیای خانواده گسترده و متوازن و بازگرداندن کارکردها و نقش‌های تربیتی و حمایتی آن،
- ۴) تبیین نقش‌های خاص و ویژه زن و مرد در خانواده در راستای تقویت کارکردهای خانواده،
- ۵) تأکید بر ارزش کنش‌های مادرانه و خاستگاه تکوین مراقبت‌های مادرانه در نگاه اسلام،
- ۶) جریان‌سازی و ارتقای فرهنگ عمومی درخصوص کارکردهای خانواده اسلامی،
- ۷) تبیین فلسفه حقوق و تکالیف اعضای خانواده براساس نگرش نظام‌مند حقوقی و اخلاقی اسلام،
- ۸) ارائه الگویی از رابطه زوجیت، هماهنگی با ویژگی‌های تکوینی زن و مرد،
- ۹) تأکید بر نظام تربیتی خانواده مدار و رفع تعارضات ارزشی خانواده با سایر نهادها،
- ۱۰) بازنگری و اصلاح ساختارهای اقتصادی و فرهنگی جامعه برای هماهنگی با ارزش‌های خانواده،
- ۱۱) اهتمام بر ترویج الگوی تفکیک نقش‌ها در کارآمدی و بقای خانواده،

۱۲) مهارت‌بخشی و آگاه‌سازی زوجین در زمینه افزایش ارتباطات سالم و مطلوب اعضای خانواده، مدار، تشریک مساعی و همکاری در خانواده،

۱۳) ارتقای فرهنگ صرفه‌جویی، مصرف بهینه، تدبیر امور منزل، اعتدال در توقعات و رفتار صحیح اقتصادی در خانواده،

۱۴) بهره‌مندی از توانمندی زنان دانش‌آموخته در اجتماع با توجه به نقش سازنده آنان در خانواده،

۱۵) فرهنگ‌سازی در جهت اصلاح نگرش جامعه نسبت به مقام مادری و تبیین پیامدهای منفی و واسپاری نقش‌ها و وظایف مادری به سازمان‌ها و نهادهای رسمی کشور،

۱۶) فرهنگ‌سازی در جهت اصلاح نگرش جامعه نسبت به مقام مقدس مادر،

۱۷) بازاندیشی در نظام تعلیم و تربیت با تأکید بر ابعاد معنوی و منزلت بالای مادر در اسلام،

۱۸) بازنمایی نقش پدر در تربیت فرزندان و هدایت و خیرخواهی اعضای خانواده،

۱۹) تأکید بر رعایت سلسله مراتب در خانواده و پذیرش مدیریت دینی، اقتصادی و اخلاقی پدر در خانواده،

۲۰) احیای کانون قدرت و سلسله مراتب اقتدار در خانواده براساس الگوی مطلوب دینی برای حفظ نهاد خانواده،

۲۱) تأکید بر ایفای نقش حمایتی و عاطفی والدین همزمان با نقش نظارتی و هدایتی آنها،

۲۲) تصحیح و تعدیل انتظارات و توقعات اعضای خانواده.

تعالی خانواده:

امروزه کمتر کسی را می‌توان یافت که از سر تأمل، تحولات فرهنگی اجتماعی دهه‌های اخیر را چه در ایران و چه در دیگر کشورهای جهان پی بگیرد و نگرانی خود را از تحولات خانواده به منزله واحد بنیادین حیات اجتماعی آشکار ابراز نکند. با این حال کمتر می‌توان از جامعیت در تحلیل و ریشه‌یابی و ارائه طرحی کلان برای کار آمدی و تعالی خانواده نشانی یافت. ضعف کارشناسی و نظریه‌پردازی در حوزه مطالعات خانواده بیش از هر چیز می‌تواند ناشی از این باشد که این حوزه مطالعاتی در کشور ما به گونه‌ای آکادمیک و سازمان یافته شکل نگرفته است. فقدان نظریه‌پردازی و نگاه جامع سبب شده به رغم اینکه اصل دهم قانون اساسی در تنظیم سیاست‌ها و قوانین بر خانواده محوری اصرار دارد، اصلاحات قانونی و سیاست‌های خرد و کلان دهه‌های اخیر در کنار تحولات فرهنگی در جهت تضعیف و تهدید کیان خانواده قرار گیرد.

خانواده کوچک‌ترین نهاد اجتماعی است که نقشی بالنده و اساسی در تکوین جامعه دارد. خانواده زمینه ساختارهای هویتی و عاطفی جامعه فردا را مهیا می‌کند. خانواده با التزام عملی به اصول اعتقادی خویش زمینه‌ساز جامعه فردا است که باید روابط اجتماعی، عاطفی، سیاسی - فرهنگی آن در جهت ارزش‌های اسلامی انتظام یابد و این مهم میسر نمی‌گردد مگر با حاکمیت و نهادینه کردن اصولی که همه مسائل مربوط به خانواده را سامان دهد و مقوم بنیان‌های آن و مسبب تعالی این نهاد

مهم و تاثیرگذار باشد. التزام و اهتمام به حفظ و تعالی جایگاه خانواده در کلیه سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و قانون‌گذاری‌ها و در کلیه نظام‌های آموزشی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و حقوقی از وظایفی است که متولیان و طراحان پیوست خانواده بر خود فرض می‌دانند با فهم دقیق آن و انتقال مفاهیم و اهداف موجود در آن در قالب طرح‌ها و برنامه‌های ملی اقدام نمایند. به بیان دقیق‌تر پیوست خانواده الگویی است که با شکل‌دهی صحیح و منطقی به اصول حاکم بر نهاد خانواده و توجه به اجرای صحیح این اصول در راستای اجرای طرح‌ها و برنامه‌های ملی زمینه‌ساز رشد و تعالی هر چه بیشتر نهاد خانواده و اهمیت اصول بنیادین در تعالی نهاد مقدس خانواده باشد.

این اصول در زمره اصول بنیادینی است که در صورت تحقق جامع آنها ذیل پیوست خانواده، می‌توان شاهد تعالی و ارتقای سطح کیفی کارکردهای خانواده بود. در واقع تحقق این اصول موجب دستیابی به خانواده‌ای مطلوب و تراز اسلامی ایرانی خواهد بود. برخی از این اصول که به اقتباس از برنامه جامع تشکیل، تحکیم و تعالی نهاد خانواده آورده شده است، در ادامه ارائه می‌شود.

اصل عدالت و تناسب: این اصل زمینه‌ساز وحدت و هماهنگی ارکان خانواده است. در اسلام، زن و مرد در فطرت و هدف خلقت، برخورداری از استعدادها و امکانات، امکان کسب ارزش و پاداش و جزای اعمال فارغ از جنسیت، در برابر خداوند یکسان می‌باشند و فقط به واسطه رشد همه‌جانبه انسانی در سایه دانش و علم، تقوای الهی و ایجاد یک جامعه شایسته بر یکدیگر مزیت دارند، زن و مرد از نظر ویژگی‌های جسمی و روانی دارای تفاوت‌هایی می‌باشند، این تفاوت‌های طبیعی منشأ تفاوت‌های حقوقی می‌شود که متناسب با نیاز هر یک و مبتنی بر عدالت خداوند متعال است و منجر به کم شدن ارزش زن یا تبعیض ظالمانه بین زن و مرد نمی‌گردد بلکه موجب می‌شود هر یک از زن و مرد به تناسب، نقش‌های ویژه

و بدل‌ناپذیری در خانواده پیدا کنند. این تفاوت زمانی حاصل می‌شود که سلامت مادی و معنوی خانواده تأمین گردد.

اصل اولویت در رویکرد استراتژیک به خانواده: خانواده واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است، قوانین، مقررات و برنامه‌های کشور باید برای آسان کردن تشکیل خانواده، حمایت و پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد. رویکرد استراتژیک و نظام‌مند به خانواده به لحاظ کردن مصالح خانواده در کلیه سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها تاکید می‌نماید.

اصل قوامیت و مدیریت: مسئولیت مدیریتی خانواده برای تامین امنیت همه جانبه مادی و معنوی و از اساسی‌ترین رسالت‌های خانواده است. این از ویژگی‌های نظام اسلامی است که یکی از اهم وظایف مردان را قیام برای خدمت به خانواده و رعایت حقوق زن به‌عنوان محور خانواده قرار داده است. بر همین اساس در سیاست‌های کلان و مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در رعایت حقوق زن این گونه تاکید شده است: حقوق زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران با الهام از شریعت جامع و معتدل اسلام به‌منظور ایجاد زمینه رشد هماهنگ و متوازن ابعاد مادی و معنوی در زندگی فردی و اجتماعی و با عنایت به آزادی مسئولانه زنان و کرامت انسانی آنها، با توجه به تناسب بین حقوق و مسئولیت‌ها، شکل گرفته است که شامل حقوق فردی، حقوق خانوادگی و حقوق اجتماعی می‌باشد (حقوق اجتماعی بر حسب موضوع به حق سلامت، حقوق فرهنگی، حقوق اقتصادی، حقوق سیاسی و حقوق قضایی تقسیم می‌شود).

اصل تعلیم و تربیت و تادیب به آداب حسنه: تعلیم و تربیت و توسعه عواطف اجتماعی به عنوان مهم‌ترین ویژگی نظام انسانی از خانواده نشأت می‌گیرد و توجه

به نقش محوری زن به عنوان محور عاطفه و تربیت و نقش محوری مرد در امر تربیت و تأمین معیشت و اداره زندگی، امری ضروری است.

اصل ارتقای سطح آگاهی خانواده: اعضای خانواده باید با اصول و اهداف ارزشی آشنا شوند. چه در غیر این صورت ممکن است ضمن تبعیت از خرافات و الزامات غلط که از تعصبات کور نشأت می‌گیرد، تسلیم بی‌چون و چرای عوامل تأثیرگذار منفی در جامعه شوند و هویت و ساختار خانواده مخدوش گردد.

اصل حسن معاشرت و مودت و رحمت: از نتایج ازدواج ایجاد مؤدت، رحمت و آرامش میان زن و شوهر است که با تکریم و احسان توسط فرزندان و رحمت و تربیت توسط والدین تداوم و تکامل می‌یابد. با تأکید بر حسن معاشرت با یکدیگر و لزوم تقدم شفقت و رحمت در روابط خانوادگی زمینه استحکام بیشتر خانواده فراهم می‌گردد.

اصل حکمیت و تنظیم سیستم حقوقی خاص خانواده: این اصل به رعایت التزام اخلاق و حقوق و تقدم اخلاق بر حقوق (به‌عنوان عامل بازدارنده از تزلزل و زمینه‌ساز استحکام خانواده) تأکید دارد. اهتمام ویژه به ایجاد و حفظ ساختار حقوقی خاص خانواده.

اصل اهمیت در میثاق ازدواج: پیمان ازدواج میان زن و مرد میثاق محکم الهی است (قال رسول الله (ص) ما بنی فی الاسلام بناء احب الی الله عزوجل واعز من التزویج) در اسلام بنایی محبوب‌تر و با ارزش‌تر از ازدواج نزد خداوند عزوجل بر پا نشد (بحار الانوار جلد ۱۰۳ ص ۲۲۲).

اصل محافظت و حمایت: (هن لباس لکم و انتم لباس لهن).

اصل گذشت: (لاتنسوا الفضل بینکم).

اصل معاضدت در تشیید مبانی خانواده و تربیت اولاد: (لا تکلف نفس الا وسعها) و ... استوار است و رویکرد کلی قوانین خانواده باید در راستای اصول حاکم بر خانواده و موازین اخلاق اسلامی ترسیم گردد.

اصل تقوا: ملاک عمل و رفتار برای اعضای خانواده میزان تقوا می باشد (انا خلقناکم من ذکر والانی ان اکرکم عندالله اتقیکم).

اصل عفاف و حجاب: ضرورت حفظ حجاب و عفاف برای زن و مرد (قُلْ لِّلْمُؤْمِنِیْنَ یَعْضُوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَ یَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ اَزْکٰی لَهُمْ ... و قُلْ لِّلْمُؤْمِنٰتِ یَعْضُنَّ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَ یَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَ لَا یُبْدِیْنَ زِیْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا).

اصل آرامش: خانواده کانون آرامش است و زن و مرد وسیله آرامش یکدیگرند (لتسکنوا الیها).

اصل مودت: بنیان خانواده براساس مودت و دوستی استوار است (و جعل بینکم موده).

اصل حقوق متقابل زن و مرد: زن و مرد باید حقوق یکدیگر و تکالیف خود را در خانواده رعایت نمایند (و لهن مثل الذی علیهن بالمعروف).

اصل تکریم میثاق ازدواج، اصل خوشرفتاری و فضل، اصل رشد و تعالی، اصل مهرورزی، اصل صلح و نفی هرگونه ظلم و ستم، اصل محافظت و حمایت، اصل امنیت، اصل اعتماد، اصل طهارت، اصل معاضدت در تشیید مبانی خانواده و تربیت اولاد و تقسیم کار، اصل استقلال اقتصادی، اصل وفای به شرط و عهد، اصل آزادی، اصل مسئولیت، اصل مکمل بودن، اصل تعاون، اصل مشاور و ... (متن برنامه جامع تشکیل، تحکیم و تعالی نهاد خانواده - ستاد ملی زن و خانواده).

توجه به این اصول و رعایت و مذاقه جدی در آن در تدوین سند پیوست خانواده می تواند بسیار زمینه ساز بسترهای مناسب برای اجرای طرح هایی باشد که انجام

صحیح آن نه تنها در راستای سهولت در امر ازدواج و تشکیل خانواده موثر است بلکه موجبات تحکیم و تعالی هرچه بیشتر این نهاد دیرپا اما تاثیرگذار می‌گردد. این اصول می‌تواند به عنوان اصول بنیادین و اساسی در اختیار پیوست‌نگاران حوزه خانواده قرار گیرد تا براساس استناد به این اصول بتوانند سند دقیق‌تر و بی‌نقص‌تری ارائه دهند.

موارد زیر از جمله اقداماتی است که می‌تواند موجبات فراهم نمودن مراتب لازم جهت تحقق امر تعالی خانواده را ذیل پیوست خانواده محقق کند:

- ۱) بازنگری قواعد حقوق خانواده متناسب با ارزش‌های اخلاقی خانواده،
- ۲) راه‌اندازی شبکه تخصصی و مستقل رادیویی و تلویزیونی خانواده و تهیه و اجرای پیوست رسانه‌ای ازدواج و خانواده در سازمان صدا و سیما،
- ۳) ارائه الگوهای متنوع مشارکت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی زنان و بازنگری و اصلاح سیاست‌های اشتغال زنان، قوانین استخدامی و قانون کار با تأکید بر متناسب‌سازی آنها با نقش‌های اساسی مادری و همسری در راستای تحکیم بنیان خانواده،
- ۴) شناسایی خلاءهای قانونی، بازنگری و اصلاح قوانین و مقررات کیفری و مدنی مرتبط با خانواده با رویکرد تحکیم و تعالی خانواده و تدوین آئین‌داری ویژه خانواده و راه‌اندازی بخش ضابطین خانواده،
- ۵) ایجاد همگرایی و هماهنگی در کلیه سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی به‌ویژه برنامه‌های توسعه ۵ ساله با رویکرد خانواده‌محوری،
- ۶) تدوین و اجرای «منشور جامع خانواده اسلامی - ایرانی»، «سند الگوی زندگی خانواده اسلامی - ایرانی» «نظام جامع حقوق خانواده» و «نظام آموزش‌های پیش، به‌هنگام و پس از ازدواج» مبتنی بر ارزش‌ها و آموزه‌های اسلامی،

۷) طراحی نظام جامع سلامت خانواده در ابعاد (معنوی، جسمی، روانی، جنسی و اجتماعی) مبتنی بر آموزه‌های اسلامی و برنامه‌ریزی برای رفع و پیشگیری از ظلم علیه اعضای خانواده و ایجاد امنیت اجتماعی.

ایمن سازی (مصونیت) نهاد خانواده:

یکی از وظایف اصلی پیوست خانواده، ارتقای امنیت و سلامت خانواده، پیشگیری، مقابله و درمان آسیب‌ها و چالش‌های خانوادگی و اجتماعی مبتنی بر نگرش دینی و ملی است.

همچنین ارائه راهکارهای عملی در جهت ایمن‌سازی نهاد خانواده از طریق طرح‌ها و برنامه‌هایی که با توجه به اهداف و سیاست‌ها و اصول مندرج در این سند در سطح ملی اجرا خواهند شد نیز در زمره وظایف پیوست خانواده است. در واقع این پیوست با محور قرار دادن اصول و شاخص‌های حاکم بر مبانی خانواده، راه را در برای ایمن‌سازی نهاد مقدس خانواده در مقابله و مواجهه با آسیب‌های احتمالی حاصل از طرح‌ها و برنامه‌های مختلف هموار می‌سازد. در طی این سال‌ها بسیار شاهد بودیم که طرح‌ها و برنامه‌هایی به صورت کلان در کشور اجرا شد که بدون در نظر گرفتن تاثیر آن بر نهاد خانواده و صرفاً با نگرشی اقتصادی و یا سیاسی اجرا گردید که بعضی نیز تاثیرات مخربی بر نهاد خانواده گذاشته است. طرح‌هایی که نه تنها جامعه هدف را از بعد خانوادگی با مشکل مواجه کرده بلکه افرادی را هم که به عنوان مجریان و کارشناسان و تسهیل‌گران طرح درگیر مسئله بودند را نیز به صورت ناخودآگاه از نهاد خانواده جدا و لطمات جبران‌ناپذیری را به بدنه خانواده وارد می‌کند.

از جمله اقداماتی که می‌توان آن‌را در راستای اجرایی نمودن اهداف مندرج در بند مصونیت‌بخشی به نهاد خانواده نسبت داد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. برنامه‌ریزی و اقدام برای کاهش و پیشگیری از جرایم خانوادگی، مفاسد اخلاقی و ناهنجاری‌های فرهنگی تهدیدکننده نهاد خانواده و تأسیس و تقویت مراکز امداد و ارشاد خانواده و حمایت از خانواده‌های آسیب‌دیده و یا در معرض آسیب،
 ۲. گفتمان‌سازی با رویکرد خانواده‌محوری و عدالت جنسیتی مبتنی بر مبانی اسلامی در برابر جریان فمینیستی و اضمحلال خانواده در غرب،
 ۳. تهیه و تدوین پیوست خانواده و تعیین شاخص‌های پیشرفت و تعالی آن به منظور ارزیابی تأثیرات کلیه فعالیت‌ها و برنامه‌ها و قوانین و مقررات دستگاه‌های اجرایی،
- اهداف پیوست خانواده:**

- برای پیوست خانواده می‌توان اهدافی به شرح زیر در نظر گرفت:
- ۱- تامین، تعمیق و بهسازی حضور موثر خانواده دینی و منافع آن در موضوعات مهم فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی،
 - ۲- وصول به افق‌های چشم‌انداز فرهنگی کشور با محوریت ارتقای جایگاه نهاد خانواده و ایجاد الگوی خانواده تراز در ذیل الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت،
 - ۳- ارتقای نقش راهبردی خانواده سالم در مدیریت همه جانبه طرح‌ها و برنامه‌ها،
 - ۴- مشارکت در جریان‌سازی فرهنگی خانواده محور در نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی،
 - ۵- ارتقای رصد و سامان دادن به نظارت و ارزیابی طرح‌ها و برنامه‌ها براساس منافع خانواده در کشور،
 - ۶- تحقق دیدگاه اسلام در خصوص اهمیت جایگاه، منزلت و کارکردهای خانواده در نظام اسلامی،

- ۷- حمایت از تشکیل، تحکیم و تعالی نهاد خانواده و پیشگیری از تزلزل و فروپاشی آن،
- ۸- ارتقای سطح فرهنگی و تربیتی اعضای خانواده به منظور ایفای نقش آن در سلامت و بهبود فرهنگی جامعه،
- ۹- همگرایی و هماهنگی در کلیه سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌ها در موضوع خانواده به منظور بهبود وضعیت تشکیل، تحکیم و تعالی خانواده،
- ۱۰- آگاهی افراد خانواده نسبت به حقوق و وظایف یکدیگر و زدودن نگرش‌های غلط از جامعه،
- ۱۱- گسترش و تعمیق ارزش‌های اصیل اسلامی در خانواده برای تربیت نسل سالم، با ایمان، مسئول و موثر در رشد خود، خانواده و جامعه.
- گسترش و تعمیق ارزش‌های اصیل اسلامی در خانواده برای تربیت نسل سالم، با ایمان، مسئول و موثر در رشد خود، خانواده و جامعه تنظیم پیوست خانواده که بنا دارد با محور قرار دادن اصول و مبانی حاکم بر روابط خانواده از تزلزل و فروپاشی آن جلوگیری نماید و در زیر کلیه طرح‌ها و اقدامات ملی این امر را مورد مذاقه جدی قرار دهد از اهم موضوعات و مسائلی است که لازم است کلیه دستگاه‌ها و متولیان حوزه زنان و خانواده و اندیشمندان این حوزه در بیان و تدوین و تنظیم آن کوشش جدی نمایند.
- امروزه نقش تعیین‌کننده مرد در معیشت از انحصار او بیرون آمده و با ورود انبوه زنان به کارهای خارج از خانه، به دلایلی همچون افزایش سلامت و امنیت اجتماعی، بالا رفتن سطح دانش آموختگی زنان از یک سو و از سوی دیگر مشکلات اقتصادی و ضرورت حمایت مالی و کمک به اقتصاد خانواده و در کنار آن ترویج تفکرات فمینیستی در سال‌های اخیر در گرایش زنان به بازار کار و کسب استقلال اقتصادی تاثیرگذار بوده است.

البته در حال حاضر در میان نهادهای اجتماعی ما خانواده بیش از سایر نهادها در چارچوب کارکرد مورد انتظار خود عمل نموده اما در عین حال با چالش‌ها و نقاط ضعف و تهدید روبه‌رو می‌باشد. در ایران امروز خانواده مثل هر پدیده دیگر اجتماعی دچار تحولاتی گردیده و این تحولات نیز خارج از اراده افراد بوده و متناسب با دیگر تغییرات اجتماعی رخ داده است. نقش زن در خانواده، نقش کودکان، نقش پدر، ابعاد خانواده، الگوهای خانواده و ... تماماً در حال تغییر است. بدیهی است با تغییر نقش‌ها بخشی از کارکردهای خانواده دچار اختلال می‌گردد. از این رو سند پیوست خانواده موظف است با بررسی و تبیین دقیق وضعیت نهاد خانواده در ایران و مذاقه جدی بر کارکردها، تهدیدها و فرصت‌های پیش روی خانواده به بیان و ارائه الگوی صحیح خانواده بر اساس تراز اسلامی ایرانی بپردازد.

لزوم پایش و ارزیابی پیوست خانواده در مرحله اجرا

در واقع پیوست خانواده باید با تکیه بر ارزش‌های دینی و شاخص‌های خانواده الگو همچون موارد زیر تهیه و هنگام اجرا و پس از آن براساس شاخص‌های ارزیابی مورد رصد و سنجش قرار گیرد تا ضمن تقویت مولفه‌های مدنظر در حوزه خانواده، از بروز پیامدهای منفی یا رشد آن جلوگیری کند:

- ۱- هویت در خانواده در ابعاد اسلامی، ایرانی و انقلابی،
- ۲- عقلانیت در عرصه خانواده در ابعاد حکمت، معرفت و بصیرت در تربیت نسل‌های بعد،
- ۳- اخلاق در خانواده در ابعاد ملکات انسانی، معنویت روحی و تعبد عملی،
- ۴- عدالت در خانواده و ایجاد نگرش عدالت محور در بین اعضای خانواده در ابعاد فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی،
- ۵- تعلیم و تربیت در ابعاد روحی، فکری و رفتاری،
- ۶- سبک زندگی در ابعاد مختلف فرهنگ خانوادگی،

- ۷- ارتباط در ابعاد تعامل، تبادل، تفاهم و اجتماعی نمودن فرزندان،
- ۸- آموزش نظم اجتماعی در خانواده در ابعاد فردی، سازمانی و اجتماعی.
- نحوه پایش و رصد پیوست خانواده در کنار پایش و ارزیابی میزان اثربخشی طرح مورد اجرا بر نهاد خانواده انجام می‌شود که نحوه و چگونگی اجرای آن ذیل نظام نامه پیوست خانواده مورد اشاره قرار خواهد گرفت.

بحث و نتیجه‌گیری

در واقع کوچک بودن نهاد خانواده به عنوان کوچک‌ترین نهاد اجتماعی، نشانه کم‌اثر بودن آن در ساختن فرهنگ آتی فرزند نیست، بالعکس بزرگ‌ترین تأثیر در پی‌ریزی فرهنگ و آداب و رسوم و اعتقادات و ارزش‌ها و هنجارها و ناهنجاری‌های فردی را بایستی در این چهاردیواری جستجو کرد. این نهاد مهم، از یک سو تعریفی واضح دارد و از سوی دیگر به علت بارهای حقوقی و ابعاد مختلف آن از زاویه‌های گوناگون تعریف شده است. حقوق‌دانان در قانون مدنی، خانواده را مجموعه‌ای از اشخاص خوانده‌اند که به واسطه قرابت به هم بستگی دارند و محور این قرابت اعم از این که نسبی باشد یا سببی، ازدواج است.

در قانون اساسی درباره خانواده چنین آمده است: در ایجاد بنیادهای اجتماعی اسلامی، نیروهای انسانی که تاکنون در خدمت استعمار همه‌جانبه خارجی بودند هویت اصلی و حقوقی انسانی خود را باز می‌یابند و در این بازیابی طبیعی است که زنان به دلیل ستم بیشتری که تاکنون از نظام طاغوتی متحمل شده‌اند استیفای حقوق آنان بیشتر خواهد بود. خانواده واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است و توافق عقیدتی و آرمانی در تشکیل خانواده که زمینه‌ساز اصلی حرکت تکاملی و رشدیابنده انسان است یک اصل اساسی بوده و فراهم کردن امکانات جهت نیل به این مقصود از وظایف حکومت اسلامی می‌باشد.

در اصل دهم قانون اساسی آمده است: از آنجا که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد.

اما مثال‌های متعدد و متنوعی از فعالیت‌ها و طرح‌های انجام شده در کشور به یاد داریم، در سال‌های پس از انقلاب اسلامی، راه کاری وجود ندارد که بتواند به درستی و به شکل کاربردی نقش عنصر فرهنگ و خانواده را در سایر حوزه‌ها و نظامات، اعمال نماید و در هر پروژه و فعالیتی عناصر انسانی، فرهنگی و اجتماعی و علی‌الخصوص نهاد تاثیرگذار خانواده را در اولویت تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و امور اجرایی قرار دهد.

اصل موضوع «پیوست خانواده» موضوع جدید و تازه‌ای در کشور است و در مورد جوانب مختلف آن به‌طور کلی کار خاصی انجام نشده، بدیهی است اگر بخواهیم این طرح کلان، اثرگذار و نوظهور، در مراحل طراحی و اجرا با موفقیت روبه‌رو شود، باید بتوانیم لوازم و اسباب تحقق آن را در ابعاد مختلف فراهم نماییم و موانع موجود بر سر راه آن را شناسائی و برای رفع و دفع این موانع، راه‌کارهایی تعمیم نمائیم. در این صورت گام‌های طراحی و اجرا یا به تعبیری مهندسی و مدیریت طرح به‌شکل صحیح‌تر برداشته می‌شود و از شکست طرح، اجرای ناقص و ضعیف آن و هزینه‌های پنهان ناشی از طراحی، برنامه‌ریزی و اجرای ناصحیح طرح تا حد زیادی پیش‌گیری می‌شود.

با توجه به اهمیت نقش چهار نظام فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی بر نهاد خانواده در طول تاریخ و در همه کشورهای جهان و ناگزیر بودن جوامع از پذیرش آثار حاصل از اجرای این طرح‌ها توسط هر یک از این نظام‌های چهارگانه بر نهاد خانواده، لذا ارزیابی آثار مثبت و منفی اجرای این طرح‌ها و تدبیر و اتخاذ

سیاست‌هایی مبنی بر کاهش آثار مخرب و افزایش آثار مثبت اجرای آن تا حد زیادی می‌توان زمینه‌های رشد و بالندگی نهاد خانواده را در قالب هر یک از این نظام‌ها به خوبی ارزیابی کرد. به جرات می‌توان گفت اگر پیوست خانواده به عنوان ضامن بقای کیان خانواده در سیر اجرای پروژه‌های مختلف نباشد نمی‌توان نتیجه و ماحصل اجرای طرح‌ها را به درستی ارزیابی کرد. اگر کنترل و پایش طرح‌ها و پروژه‌ها توسط این پیوست انجام شود به‌طور حتم الگوی مناسبی در اختیار سایر طراحان و مجریان پروژه‌های عظیم در کشور قرار نخواهد داد. این امر نه تنها منجر به خدمت به نهاد خانواده نخواهد شد بلکه موجبات ایجاد عسر و حرج و القای حس ناامنی و همچنین کاهش کارکرد های مثبت خانواده را نیز به همراه خواهد داشت.

با این تفاسیر به نظر می‌رسد با توجه به جدید بودن و همه‌جانبه‌نگر بودن پیوست خانواده، این سند می‌تواند در کلیه شئون زندگی اجتماعی وارد و نقش خانواده را در نظامات چهارگانه بیش از پیش پررنگ‌تر و بااهمیت‌تر کند.

با توجه به اینکه پیوست خانواده دارای پشتوانه نظری قوی در حوزه خانواده است و از مجموعه ایده‌ها و نظریات مختلف در حوزه خانواده بهره گرفته، می‌تواند به‌عنوان یک نقشه راه مطمئن در مسیر کشف سره از ناسره در مبانی و کارکردهای خانواده موثر واقع گردد.

پیوست خانواده علی‌رغم اینکه از تلفیق چند نظریه برآمده اما ماهیتا ابزاری است در جهت سنجش نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در حوزه مباحث مرتبط با خانواده.

به بیان دیگر پیوست خانواده مجدانه درصدد است با پیامدسنجی به موقع و دقیق کلیه طرح‌ها و برنامه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که بنا است در

سطح کلان و گسترده در کشور اجرا شود از بروز تبعات آن طرح بر نهاد خانواده پیش از اجرایی شدن جلوگیری و بازدهی طرح را تا حد زیادی ارتقا دهد.

به نظر می‌رسد پیوست خانواده گزینه‌ای کاملاً متفاوت و دارای آینده‌ای روشن به لحاظ اجرا خواهد بود. چراکه خانواده و موضوعات مرتبط با این نهاد را به صورت کلی و همه‌جانبه می‌سنجد و این نهاد مهم را جدای از نظام اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی کشور نمی‌پندارد. به همین دلیل در کلیه برنامه‌ریزی‌های خود بر نقش اساسی چهار نظام فوق تاکید جدی دارد. همین امر می‌تواند زمینه‌ساز موفقیت پیوست خانواده و الگوبخشی این سند برای سایر بخش‌های کشور باشد.

با عنایت به نظریات و مطالب ارائه شده به نظر می‌رسد هر کدام از تئوری‌هایی که در حوزه خانواده ارائه شده در اجرا با کاستی‌ها و نواقصی روبه‌رو است که با وجود این نواقص نمی‌توان از نظریات ارائه شده به عنوان الگویی مستقل در جهت مدیریت و سامان دهی نهاد خانواده سرمشق گرفت.

با توجه به اینکه این نظریات هر کدام بیانگر دیدگاه و نگرش اساتید بزرگی است که هر کدام ضمن ارائه نظریات صائب خود نقطه عطفی در جهت تغییر دیدگاه جوامع نسبت به امر خانواده بوده‌اند لکن پرداختن به موضوع خانواده به عنوان یک موضوع قابل تامل و تاثیرگذار در زندگی اجتماعی امری بدیهی و روشن است.

پیوست خانواده می‌کوشد با مد نظر قرار دادن این نظریات و بهره‌گیری از آن بدون در نظر گرفتن کاستی‌ها و بی‌توجهی‌های احتمالی به ابزاری دست یابد که از طریق آن بتواند موانع موجود بر سر راه ارتقای سطح کیفی خانواده اسلامی ایرانی بردارد و خانواده‌ای بر اساس الگوی پیشرفت طراحی کند.

منابع

۱- آزادارمکی؛ تقی، (۱۳۷۹)، *تغییرات ارزشی در ایران، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی.*

- ۲- باینگانی؛ بهمن و مستمع؛ رضا، (۱۳۸۹)، مقدمه‌ای بر چارچوبی برای ارزیابی تأثیرات فرهنگی (پیوست فرهنگی) طرح‌ها و لوایح، تهران، گروه جوانان و تربیت بدنی دفتر مطالعات فرهنگی مجلس شورای اسلامی.
- ۳- بنیادی نائینی؛ علی و محمدنژادشوئیلی؛ امیر، (۱۳۸۸ الف)، کلیاتی بر مهندسی و پیوست فرهنگی، زیر نظر مجید یارمند، معاونت برنامه‌ریزی و توسعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نشر قلم علم، تهران، به نقل از: باقری، علی (۱۳۸۴)، نقش فرهنگ در تحول دولت و دین مسلمانان، مرکز نشر بین الملل، تهران.
- ۴- بنیانیان؛ حسن، (۱۳۸۷)، فرهنگ در مدیریت توسعه اسلامی؛ ۴ گفتار در باب فرهنگ و مظلومیت آن، تهران، سوره مهر.
- ۵- رضائی؛ عبدالعلی، (۱۳۸۹)، لوح فشرده نخستین کارگاه علمی - تخصصی پیوست-نگاری فرهنگی، تهران، مرکز تحقیقات میان رشته‌ای علوم انسانی و اسلامی دانشگاه امام صادق(ع).
- ۶- ریتزر؛ جرج، (۱۳۸۶)، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
- ۷- صفری شالی؛ رضا، (۱۳۸۸)، راهنمای تدوین طرح تحقیق، چاپ دوم، تهران، انتشارات جامعه و فرهنگ.
- ۸- محسنی؛ منوچهر، (۱۳۸۶)، بررسی در جامعه‌شناسی فرهنگی ایران، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۹- متن برنامه جامع تشکیل، تحکیم و تعالی نهاد خانواده، ستاد ملی زن و خانواده.